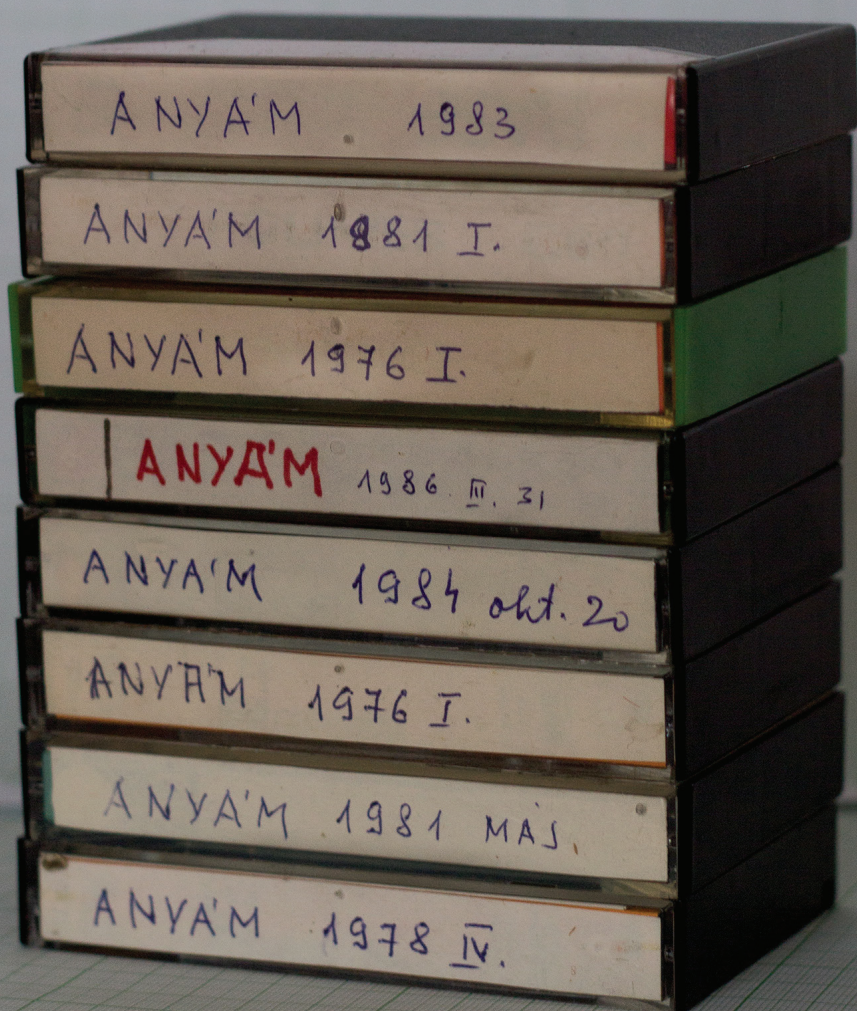

AΠOKRIF

Irodalmi Folyóirat · 2019. tavasz
XII. évfolyam 1. szám

Apokrif

”

A vándormadár

”

Irodalmi folyóirat
megjelenik negyedévente
XII. évfolyam, 1. szám
2019. tavasz

Főszerkesztő

Nyerges Gábor Ádám (vers)

Felelős szerkesztő

Fráter Zoltán

Szerkesztők

Murzsa Tímea (próza, Apokrif Online)

Mizsur Dániel (kritika)

veress dani (kép)

B. Kiss Máttyás (Apokrif Online)

Tamás Péter (műfordítás)

•

Munkatársak

Evellei Kata (korrektúra)

Molnár A. Aliz (tördelés)

Tarcsay Zoltán (címlap/design)

Bali Farkas Péter (szerkesztőségi asszisztens)

Szerkesztőség

1052 Budapest, Vitkovics Mihály u. 7. IV/1

Tel.: (1) 951 8518; (30) 876 1473

apokriflap@gmail.com

<http://www.apokrifonline.hu>

Felelős kiadó

Palimpszeszt Kulturális Alapítvány

Nyomda

Robinco Kft.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

A folyóirat emblémája Hlatki Dorottya munkája.
Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

Copyright © 2019 Az Apokrif 2019/1. számának
szerzői és szerkesztői

Megjelenik 250 példányban; az egyes példány ára 500 Ft

ISSN 2060-3207

Szépirodalom

- 08 Katona József**
Bánk bán
(részlet – Nádasdy Ádám mai magyar prózai fordítása)
- 15 Evellei Kata**
Ünnep; Vendégség
- 20 Szlukovényi Katalin**
Tengerszem; 40; Fix táblán
- 22 Kerber Balázs**
Conquest (részlet)
- 24 Bezsényi Tamás**
Szóbeli halál
- 28 G. István László**
Oresztész gyászbeszéde
- 29 Szöllőssy Balázs**
Szálló porban; Cihannüma
- 34 Vági János**
Strand (novella a Bődületes minimum című kötettervből)
- 41 Vörös István**
A dolgok rendje ellen; A képes beszéd aktualitása
- 43 Nagy Márta Júlia**
A néma város; Kőbánya, passzív, stáció
(kísérlet váteszszobor-rombolásra)
- 47 Tarcsay Zoltán**
Most Lear

48 **Nádasdy Ádám**
A testemet határozottan elveszi; Szemeddel befutottad;
Édes gondok ölen

51 **Tandori Dezső**
A vándormadár I-III.

Látószög

54 **veress dani:** *Negatívjába fordított széder*
Schuller Judit Flóra Memory Theatre című sorozatáról

Látótávolság

61 **G. Szabó Sarolta:** *Elbírja-e az Acélgyári út*
egy ország minden baját? (Juhász Tibor: Salgó blues)

66 **Navarrai Mészáros Márton:** „Majdnemkész” eszköztár
(Olvassatok ELTE-seket!)

72 **Takács Tímea:** „mennyivel rétegzettebb a valóság,
mint a történelmi hiedelmeink” (Zoltán Gábor: Szomszéd)

77 **Semság Tibor:** *Mélyvíz*
(Izsó Zita: Éjszakai földet érés)

Illusztrációk

E számunkat **Schuller Judit Flóra** Memory Theatre sorozatának képeivel illusztráltuk.

A borító a Mothers fotópár felhasználásával készült.
(2017, giclée print, egyenként 60 × 42 cm.)

Schuller Judit Flóra
Inventory, 2015–2017
fotókollázs, 62 × 120 cm

Es a doboz magd-
nem üres,
de én csináltam
szokásaitel
-d-

Katona József

Bánk bán

(Nádasdy Ádám mai magyar prózai fordítása)

III/3. JELENET

Tiborc némileg bizakodva, némileg félve besompolyog.

TIBORC Bánk bán, kegyes nádor! Jó reggelt.

BÁNK Útonálló!

TIBORC Igazán? Meglátszik az arcomon?

BÁNK Minek is van becsület az emberek között?

TIBORC Való igaz, megőszült a fejem.

BÁNK Miért?

TIBORC Megöregedtem jaj és panasz között.

BÁNK Engem azért teremtettek –

TIBORC Köszönöm. Ma már nem háborogsz úgy, mint az éjszaka.

BÁNK Munkálkodó légy, nem panaszkodó!

TIBORC Ó, Istenem! Tekintenél csak egyszer be a házamba – az eleven panaszt látnád magad előtt. Miért voltam becsületes?! Holott ha gazember lettem volna, még mindig téged szolgálhatnálak.²

BÁNK Milyen boldogtalan az, akinek a bilincsei – bármilyen bilincsek – boldogtalan módon oldódnak el!

TIBORC Ó, hogy örültem, amikor szabad lettem!

BÁNK Mennyire örültem én a bilincseimnek!³

1 Van olyan értelmezés, miszerint ezt Bánk nem Tiborcra mondja (akit eleinte észre sem vesz), hanem Ottóra, vagy akár saját magára.

2 Bánk azért szabadította fel a jobbágysorból Tiborcot, mert bátor volt és becsületes. Ha jobbágy maradt volna, akkor Bánk továbbra is gondoskodna róla.

3 Bilincs: Bánk a házastársi és politikai köteléket érti.

- TIBORC Hiszen tény, hogy jó a szabadság; de már mióta a merániak –
- BÁNK Az ám!
- TIBORC Sok pénzre van szükségük, és mivel mi annyit adni nem tudunk, sovány nyakunkra izmaelitákat⁴ ültettek – ez már égbekiáltó bűn.
- BÁNK Förtelmes!
- TIBORC Amíg tudtam, tűrtem becsületesen; most már beállnék gazembernek, de késő! Ősz fejjel, elfonnyadt karral hová menjek?
- BÁNK Bűnözőnek kell lenni, nincs itt más kiút.
- TIBORC Ma éjszaka először kezdtem kipróbálni ezt a mesterséget; hiszen beteg feleségem és öt éhes porontyom miatt a szívem majd meghasadt. De Isten a tanúm: nem értek hozzá. Lenn a királyi palota előtt sokáig ólálkodtam. Vígán voltak odabent. És sokszor azt vettem észre, hogy a nyelvemet kidugtam, mintha csak azt akarnám felnyalni, amit ott fent kiöntöttek. Te akkor lopódtál be a kapun – hallottam, amit az őrral beszéltél – tehát én is utánad mentem, és mivel meg tudtam mondani, ki ment be olyan titokban, mindegyik azt hitte, hogy Bánk bánhoz tartozom.
- BÁNK Fúj! Ezek szerint mindenki hamis és csaló, és bárhol keresse az ember: aki legtisztábbnak mutatja magát, arról is kiderül, hogy mocskos.
- TIBORC Miért bélyegeznek mocskosnak azért, mert szegény vagyok?
- BÁNK De hogyha jól meggondolom: maga a tiszta hűség... Ó, de mit kell ezen meggondolni? A hűség – csak egy kísértet, melyről minden ember fecseg, de még nem látta senki sem.

4 Izmaeliták: muzulmánok. (A név a bibliai Ismael nevéből származik, ő az arabok őse.) Haszon fejében vállalták az adók beszedését, s azt igen erőszakosan végezték. (Nem összetévesztendő az izraelitákkal, azaz zsidókkal, bár az utóbbiak is vállaltak ilyen szerepet, mint alább kiderül.)

- TIBORC Jaj, édes Istenem! Megint azt hittem, hogy velem beszél.
BÁNK Beszélj, beszélj; nagyon jól hallom én a panaszkodat, de a magam panaszja is beszél.
- TIBORC Uram Teremtőm! Még a nádornak is van panaszja? – No, akkor nem bűn a szegény Tiborcnak egy titkos szövetséghez⁵ csatlakoznia.
- BÁNK Tényleg! Erről⁶ hogyhogy megfeledkeztem? Istenem!
TIBORC Van más megoldás? Vitézkedést ugyan ne várjanak tőlem, viszont a háborúban szabad fosztogatni. Ez látszott a legjobb ötletnek.
- BÁNK *(búsan néz ki az ablakon)* Magyar hazám!
TIBORC A jó merániak a fosztogatást háború nélkül is megteszik, mert hiszen eleget fizetnek nekik a zsidók,⁷ akiket tulajdonképpen tán nem is lehetne „embernyúzóknak” nevezni – nyúzáshoz bőr is kell, márpedig azt maguk a merániak már lehúzták a testünkről; így tehát ők a húsunkba kénytelenek belevágni. Igaz, hogy akibe belehasítanak, sikolt, de hisz arra nem szükséges odafigyelni, csak meglegyen a haszon. S a királyné...? *(Keserű megvetéssel legyint)*
- BÁNK *(fejét az ablakkerethez nyomja)* Jaj!
TIBORC Ő cifra és márványos házakat építtet; mi meg csaknem megfagyunk vályogkunyhónk falai közt!
- BÁNK Az átkozott!
TIBORC Ő csordaszámra tartja jöttment szolgálait, mintha minden hajszála egy testőrt kívánna, sok meránit. Olykor azt hinné az ember, hogy tán akasztani viszik,⁸ úgy körül van véve a léhűtőktől – s mi egy rossz csőzt heten alig tudunk felfogadni. Ő táncmulatságokat ad szüntelen,

5 Titkos szövetség: valamilyen parasztmozgalom.

6 Erről: a Petur-féle összeesküvésről.

7 *Zsidók*: adószedők, hasonlóan az izmaelitákhoz.

8 A középkorban a nyilvános akasztásra vitt elítéltet kíváncsiskodók tömege kísérte.

mintha mindig lakodalma vagy keresztelője volna – nekünk eláll a szívverésünk, ha egy kocsmai csapos az utcán elénk bukkan, mert azonnal eszünkbe jut a tartozásunk. A jó merániak a legszebb lovakon ficáncolnak: tegnap egy fehér, ma egy szürke, holnap egy barna – nekünk a feleségünket és porontyainkat kell befognunk ló helyett, ha nem kívánunk éhen veszni. Ők szórakoznak, zabálnak szüntelen, úgy, mintha minden kis testrészük egy-egy gyomorral volna megáldva – nekünk a kéményeinkről eltűnnek a gólyák, mivel magunk fogyasztjuk el a hulladékot is. Szép földjeinkből erdős vadászbirtokot csinálnak, ahová nekünk belépni sem szabad. S ha egy beteg feleség vagy egy szegény himlős gyerek galambhúst kíván, s lecsapunk egy nyamvadt galambfiókát, tüstént kikötnek pellengérré⁹ – és aki száz- és százezret lop, ítélkezni fog afölött, akit a szükség filléres lopásra kényszerített.

BÁNK Döbbenetes...!

TIBORC Ők kolostort, templomot építenek, ahol úgy orgonálnak, úgy énekelnek, hogy a zarándokok táncolni kénytelenek a sáros utcán – nekünk meg nincs egy jó köpenyünk, amiben az ember egy tisztelt védőszent szobra elé odaállhatna a templomban.

BÁNK Ó, buzogj, vérem, csak buzogj!

TIBORC Ha meg panaszt akarunk tenni, előbb meg kell tanulnunk írni, mert az ilyen szegény paraszt az uraság elé nem mehet be többé. Így rendelte Béla király,¹⁰ s a merániak kihasználják ezt. Hiszen összekarmolászna a szegény ember csizmasarka a szép sima padlót! S ha netán utolsó fillérünkért egy törvénytudó leírja nekünk

9 Kikötés: enyhe büntetés. A tettesnek néhány órán át a főtéren a pellengérszlophoz kötve kell állnia.

10 III. Béla (uralk. 1172–1196), II. Endre apja. Ő tette általánosan kötelezővé a jogi ügyek írásba foglalását (persze latinul).

a panaszunkat, ki írja le a keserves könnyeinket, hogy jó királyunk megláthassa?

BÁNK Istenem!

TIBORC El kellene pirulniuk, amikor ezüst-arannyal varrott övtáskák verődnek a lábszárukhoz, mert a mi véres verejtékünk gyümölcse az. Lelkemre mondom: inkább egy halotti szemfedőt kötnének a hasukra, akkor legalább külsőleg mutatnák a gyászt azokért a szegény nyomorultakért, akiket tűrhetetlen sanyargatásukkal a sírba döntenek.

BÁNK Tűrj békességgel!

TIBORC „Tűrj békességgel!”, ezt papolta az apát¹¹ urunk is sokszor: „Boldogok a béketűrők, mert Isten fiainak hívják majd őket”¹² – no igen, de neki tele volt a gyomra. Istenem! Mit érek ezzel a mondással? Ha szorongat a szegénység, akkor nem félünk a pokoltól – és a mennyország sem tűnik olyan szép színűnek a szemünkben.

BÁNK Ha kidöntjük a korlátokat, akkor az ellenséggel együtt lezúzzuk a jóbarátot is, és aztán, ha célt értünk, csak a sírás marad.¹³ Sajnálom a keserveiteket, emberek.

TIBORC *(nevetve)* Te sajnálsz, kegyes nádor? Ó, a magyar urak se törődnek már olyan sokat velünk, ha a zsebük tele van – hiszen a természet arra szánta a szegény embert, hogy szülessen, éljen, dolgozzon, éhezzen, nyomorogjon és meghaljon. Bizony, ez így van: előbb meg kell ismerni a nincstelenek sorsát, aztán lehet sajnálni is őket.

Bánk haragosan néz rá, de a szeme megakad a Tiborc homlokán lévő sebhelyen.

11 Apát: katolikus pap, aki egy kolostor vezetője, avagy plébános olyan helyen, ahol azelőtt kolostor volt.

12 Idézet a Bibliából (Máté evangéliuma 5,9).

13 Értsd: ha forradalmat, lázadást csinálunk, az általános káoszhoz és pusztuláshoz vezet.

- TIBORC *(észreveszi, s kevés hajával igyekszik eltakarni)* Huszonhat évvel ezelőtt lett ez¹⁴ – te még nagyon fiatal voltál. Záránál¹⁵ egy nyavalyás velencei katona akart téged és apádat...¹⁶ Á, hiszen régen volt!
- BÁNK *(Tiborc homlokát a melléhez szorítva megöleli, majd egy erszényt nyom a markába)* Engem s apámat... Menj, menj, menj, Tiborc!
- TIBORC Szép pénz; de adhatsz-e vajon minden szűkölködőnek? Visszaadja ez a halottakért hullott könnyeket? Ha csak pénzt tudsz adni, akkor szegényebb vagy annál is, akinek adsz. Vigyázz, hogy egy zsvány a tömött erszényeiddel együtt el ne lopja a nagylelkűségedet is!
- BÁNK *(méltósággal)* Tiborc! Tiborc! Tudod, kivel beszélsz?
- TIBORC *(térdre rogy)* Uramisten! Hiszen épp azt akarom, hogy végem legyen. Én nem vagyok gonosztevő: csak azért nincs bátorságom magamat megölni, mert az Isten haragjától félek.¹⁷
- BÁNK Tiborc, menj, menj, keresd meg a feleségemet, s ha megtaláltad, gyere, és itt várj rám. Elmentek haza¹⁸ – ott megmondhatod, hogy él még Bánk.
- TIBORC Igen: „Kedves szomszédok, él még Bánk apánk!” – ezt fogom kiáltani.

Tiborc sírva elmegy.

14 1187-ben, amikor Bánk 15 éves lehetett. (Bánk ezek szerint 1172 körül született, s most 41 éves.)

15 *Zára* (régii néven Jádera; ma Zadar, Horvátország): város Dalmáciában, az Adria partján. 1181-ben magyar kézre került, de a velenceiek el akarták foglalni, s 1187-ig tartott a háborúskodás.

16 Értsd: meg akart ölni a harcban. Tiborc mint közkatona megmentette Bánké életét, akkor kapta a homloksebét.

17 A keresztény vallás tiltja, bűnnek tekinti az öngyilkosságot.

18 Haza: Bánk vidéki kastélyába. (Csak Bánk fővárosi házáig jutnak el, a vidéki útra már nem fog sor kerülni.)

Schuller Judit Flóra
(*Chai*), 2019
(fotó: Balogh Viktória)

Evellei Kata

Ünnep

Elraktalak, mint a befőttet,
hideg estékre, hogy mindig
legyen velem valami édes,
amíg várom a kései olvadást.
Itt lucskos a tél és névtelen,
gyávák tele, nem tetszik senkinek,
csak elviseljük, miközben
mindenki másra gondol: óra,
hegyre, tavakra, idegen országok
szebbnek képzelt karácsonyára,
valakire, aki talán nem létezik,
üveg mögött várja, hogy fölfedezd,
és ki merd végre bontani, ki merd
deríteni, hogy mit szánt neked,
és mit szántál neki, ha egyáltalán.
Ajándék voltál, nem tudom, kitől,
nem merlek összetörni, félek,
hogy nem marad más a kezemben,
csak cserepek, alattuk fehér folt:
arcod helye. Azt mondtad, nem szeretsz
ünnepelni, inkább a hétköznapiak –
én várok, hátha lesz majd egyszer
megfelelő alkalom, hóval, jéggel,
fenyővel, az utcák fölött színes
fényfűzérrel, és közöttük valahol
megtalálom a saját helyünket.
Fázom, bár nincs mitől. A számban
megdermedt szavak, egy rokon nyelv
kibogozhatatlan hangjai,

magyaráztad, melyik ragot hová,
mikor tegyem, hogy értsük egymást,
hogyan összeérjünk, ha csak egy
pillanatra is, találkozás
két szájon át. Üveget értél.
Üveget értem, simát, hideget,
lecsúszott róla a meleg és a hang,
és megmaradt a tiszta pára,
a hó emléke, gyáva olvadás.
Nem tetszik senkinek, nekem sem,
de mindig lesz velem valami édes,
kibontatlan, mint eltévedt csomag.
Itt lucskos a tél és névtelen.
Kuporgok, fázom, bár nincs mitől.
Elraktalak. És néha nézegetlek.

Vendégség

1.

Az ajtóban megálltál. Nézd csak,
fenyőgallyak. Ezt szórták régen a küszöbre,
nem volt szabad rajta mezítláb járni,
csak csizmában, akkor nem szúrt,
hanem simogatott, puha volt és illatos.
Odabent jó idő van, gyere, megmutatok
mindent, már voltam itt, gyakran eljövök.
Vezettél, idegent, egyre közelebb a tűzhöz,
roppantak az ágak, nyikorogtak a deszkák,

a vastag, meleg rétegeken át
énekelt a ház, ahogy körbejártad.
Előcsaltad a régi sarkokba söpört
neszeket, a fényképekbe kövesedett
nevetést, a rizkásából a mandula illatát
– ha ráharaptál, szerencsét hozott –,
mint bolyhos, kötött sál, körbefont a tél.
Én fáztam. A szám sarkában vöröslött a fagy,
amikor rád néztem, fáj a mosolygás.
Kékség volt a szemedben, kék és fehér:
egy képeslap távoli, miniatűr idillje
hívott, hogy várnak, lépjek be bátran,
hagyjam ott azt az ismerősnek hitt helyet,
a kényelmesre gyűrt, otthonszagú szorongást,
a magzatpózban kuporgó félelem csomóját,
mert van egy máshol, ami magába fogad,
egy titkos zug, ahol hallgatnak a szájak,
csak kesztyűs ujjak kulcsolódnak össze,
őrizve két tenyér közös melegét,
faház mélyén a ki nem alvó tüzet.

2.

Az ajtóban megálltam. Megcsapott a hideg,
vele a gyanakvás, hogy valahol mögöttem
hiány lapul, az üres és megszokott
fájdalom a gyomorban, kivághatatlan
daganat, magához idomítva a testet.
De nem volt sehol, hiába kerestem,
hiába akartam tövestül kitépni
a hangtalan belém nőtt, kusza bozótot,

csak a hó nevetett az ágak tetején,
amelyek lassan körbeszótták az estét.
A kezeid, mint elülő madarak, megpihentek
a kabátod ujjában, és nyakadba bújt
a szoba utolsó, meleg lélegzete,
hogy el ne vesszen valahol az úton,
hogy hazavidd, és másnap együtt keljetek,
kócosan, álomtól puha arccal, ahogyan
soha nem mertelek még csak elképzelni se,
a reggel könnyű hullámaiban mozogva:
ágynemű, szappan, kávé és hóban füst szaga.
A miénk az este volt, mikor elsötétedtek
és föloldódtak a súlyos északi kockaházak;
szeretted őket, neked nem volt mit
nem szeretni rajtuk, ahogy szép volt
a folyó, a komp, a jégtáblák közt úszó,
koszlott kacsák is, akiknek drukkolni kellett,
nehogy elüssék őket, ahogy szép volt
a zuhanyzóban a csorba csempesor
a szauna gőzétől síkosan, a sörösdoboz,
amit bevittél, bár az útikönyv szerint
igazi finn soha nem követne el ilyesmit.
Egy igazi finn nem tudom, milyen.
Hogy igazi voltál-e, nem tudom.

3.

Az én házamban megrepedt az ajtó üvege,
a küszöb elkopott, elsiklik fölötte a láb.
A tükör homályos, bármennyit pucolom.
A szemhéjamra finom por telepszik

észrevétlenül. Könnyű, mint a hamu,
egy kialudt tűzhely utolsó nyoma.
Az én házamat nem láttad sohasem,
az én házam nem ismeri az arcodat,
csak néha bukkan föl itt-ott belőled
egy-egy kialvatlan mozdulat,
ami még keresi az eltűnt meleget,
az illatok lassan hűlni kezdő helyét.
Az én házamban mindenből csak egy van,
és egyre szűkebben lesznek az ablakok.
Az én házamba többé ne gyere.

Szlukovényi Katalin

Tengerszem

Úszol, és közben az úzás békéjére gondolsz,
biztonságos szerelem hűvösére, a vízre
zöld árnyékot vet a túlpart, kéket az ég,
lassú, egyenletes tempók, bírnád örökké,
ahogy elalvás előtt szoktad képzeletben,
míg beleúszol, belealszol az úzás
platóni tengerszemébe, mi ez a kényszer,
hogy mindig másutt legyél, mint ahol,
és mégis éppen ettől veszed észre,
mikor kilépsz, a fény a víz színén
a tengerszemben tükröződő égbolt.

40

Arcomba világít a hétfő:
ráncok, a szem alatt táska.
A szobamélyi sötétből
a meghitt test szuszogása.

Tükörarc, ablaknyi város
nem maga szabta keretben.
A reggel hidege átmos.
Nincs már hova sietnem.

Fix táblán

Menjünk vissza a startmezőre.
Találjunk ennek formát, szavakat.
A cérna, ami a ruhán lifeg.
A falat, mely a torkon megakadt.

Menjünk vissza a startmezőre,
játsszuk végig a szabályok szerint,
hiszen tapasztalat és józan ész
és morál és hát minden erre int.

Menjünk vissza a startmezőre,
bár ugyanarra visz megint az út,
de hátha. Nincs jobb ötletünk sehogy sem.
Startmező, lépések, és nincs kiút.

Kerber Balázs

Conquest

(részlet)

A városban mindenütt az összeesküvés.
Léceken, oszlopokon villan át; valaki
kinyit egy újságot a bizonytalan erőterben.
Tessék-lássék színekben úszó pult,
nézz fel a fehér mennyezetre, a sarokban
pakolnak. Barna dobozok, esti rakodás
fényes délben. Koszvonalak a plafonon,
kitérített retorika. Kitérítették a kiszállást,
autóból lép elő a PROFESSZOR, feje
jobbra dől a szikrányi lökéstől, rezzennek
az ajtószárnyak. Utcátágulat, kőlevelek,
hangvihar egy irányzott emeletről.
A NAGY KÁVÉZÓ előtt a taxik fénye,
macskakő remegésén piros pamacsok.
Feszültségstratégia. Kérek egy sajtortás
shake-et. – BOB rendelésében vidám
árnyalat, torlódó íz. Tépett árnyak
a pénztárgépen, szunnyad a lépés.
Kint, a hidegben, kések lobbannak
itt-ott, mint a villany. Ablaksziget.
Átnyújtott pénz zöldje. A csőben
izgalom árad, lüktető képek vetődnek
fel a fordulóban. Kiszúrt szem,
kékült testrész. Színes zsinórok
ütődnek egymáshoz, lila, narancs,
piros. Minden csattanásnál új rémhír.
BOB egy hatalmas épületben jár,

ünneplők karéja a szinteken,
a korlátoknál, foszladozó tekintet
halad a linóleumon. Kézben a pohár,
pontos idő ring benne. És ott
szorong, valamelyik hirtelen
verbuválódott körben, egy alak,
álomkabin, két magasabb között
az alacsony. БОВ kimérten kólát
vesz, csatlakozik a csoporthoz, és
mindvégig te voltál, veti oda a kicsinek,
a beszorult ismeretlenek. Az némán
bólint, szinte mindegy is a nagy
zajban, ruhaujjként mozdul az est.
Megugrik egy bajusz, lebben
a sor, törékeny füst lesz a terem.

Bezsenyi Tamás

Szóbeli halál

A penna végével kaparta Báthory Gábor az elnyútt rongypapírt. A friss véseten tintacseppeket indított útjára, jobb elfoglaltság híján. Úgy tűnt, mintha a papírt vérerek futnák körbe, de az erdélyi fejedelem számára a vérkeringés még ismeretlen volt, ezért a látványból valami más okozhatott neki gyönyörűséget. Órákat tépázott szét ezzel, mire Várad várából Géczy András Ariadné fonalaként gaz örömeket és jó mulatságot ígérve ki tudta vezetni. Az aranyos hintó elé legalább tíz festett lovat fogatott lelkesültségében a fejedelem. András tüzelte a Velence utca szépségével, akár az üstbe szórt csirkelábtól rotyogó főzővíz, úgy forrt Báthoryban a kéjvágy minden egyes szótól. Legszívesebben ráparancsolt volna barátjára, hagyja abba, mert az utóbbi hetek unalma elszívta azt a szívet, amivel mindezt felitathatná.

A vére minden oldalról a szívébe rohant bele, másodpercenkénti összeütközés lett az eredménye. A diák légzése alig kapott helyet a mellkasában. A faragott ajtófélfá körbevágta az egyetem második emeleti falát. Félt, talán ha behívják, már ki is hullik az épületből a barna, ódon ajtó, és neki a helyére kerülő fekete lyukba kell besétálnia, mintha csak a saját félelemtől üvöltő szájába lépne be. Mégsem vált valóra a rettegett gondolata, a szobába lépve hallotta, hogyan csúszkálnak a felfordított vizespoharak a nikkeltálcán, és ugyanaz az érzés fogta el, mint mikor mosogatáskor az édesanyja a csöpögtetőbe teszi az edényeket. A tanár helytel kínálta a fáradt tekintetével, és a levegőben végighúzta a kezét a tételsor felett, akárha légtérvédelem gyanánt ellenőrző utat tenne meg az ujjával. A diák az egymásra pakolt fehér lapok kilógó füleit méregette, végül a legnagyobbat választotta. A tiszta, remekbe szabott lapra elcsúszva ráfénymá-solt szöveg fura kettősség érzését keltette benne.

Nyűtte a hangját, kurjongatott javában, mikor Lónyai Farkas a papírmalom mellett visszarántotta a lovak iramát. A földbucák között nyikorgó kerekek nem lendültek tovább. Az egyik uradalmi épület mögül előbújt vagy ötven hajdú. Vállaik libikókaként ugráltak lépéseik nyomán. Az ernyesztett ujjait időnként rátekerték a tenyerükre. Báthory, amint kilépett a hintóból, úgy érezte, a saját sötétlő mélységű torka nyelte el. Szemére ráfolyt a napfény, de mégis vöröslő foltokként lüktettek előtte különféle alakok. Szóra nyitotta volna a száját. Gyűrött homlokába elcsavarodott ráncokat vésett egy golyó ütötte seb.

Miközben felolvasta a forrást, a diák hangjának remegése egyre inkább hangsúlyozássá vált: „De nem gondolván sem az Istennek sok intő és rettentő csapásaival, kik rajtunk forganak, egnéhány renden való sáskajárások, szörnyű árvizek, hallatlan köesők, sem penig az embereknek, világbíró császároknak jó intésivel, fenyegetésivel, az jó és boldog állapotot nem Isten áldásának, hanem csak prédának és ragadománnak állítván, ezt hozta az magunk szófogadatlan vakmerőségünk; kiből hogy felségeddel egyetemben ki nem tudtunk térni, az Istennek tűrését és sok várását, most immár későn súlyos ostorát rajtunk látván, felségeddel együtt siratjuk. Jóllehet felséged felől bizony azt szomorú szívvel halljuk, hogy ilyen szomorú romlását szegény hazánknak most is, mintha örvendezne rajta, csak tánccal és víg lakásokkal mulatja.” Alighogy a végére ért, halk sziszegéssel kérdezte a tanár, kik és miért mondták ezt Báthory Gábornak. Mindig ezzel a hangfekvéssel kényszerítette koncentrációra a diákokat.

A fejedelem lábai az elterülő teteme alá szorultak. Virágszirmokhoz hasonló módon köré gyűlt emberek ütései addig pattogtatták a testét a földön, míg a végtagjai szépen ki nem nyúltak egymás mellé. Grabancánál fogva a malomárokba húzták. Ekkor hirtelen kinyargalt a hintóból a fejedelem szeretett kutyája. Az eb hasra ereszkedve nyalta gazdája sebeit, de

a megtisztított sebekből csordogáló vér csak nyálbuborékokat eregetett. Könyökükkel törték a hintó ajtaját a hajdúk, ráfogtak a széttörő maradványokra, és lehámozták az aranyos borítást. Belekapott Báthory hajába a kutya, próbálta kiráncigálni a gödörből, de mindinkább csak darabokban nyúzta le a tetem fejbőrét. A vérrel fellocsolt koponya fehérsége egyre koszosabbá vált. Félóra múltán a hajdúk a csupasszá tett kocsi vázával együtt hagyták ott őket.

Az ötödik kérdésre adott választ szinte már unalmában szakította félbe a tanár, én is ezt mondanám, ha nem olvastam volna a tankönyvet. Erre a diák többször is el akart mosolyodni, de mindig visszagyömbítette a szájszegletét. A maga által felolvasott szöveg nyilvános elhangzása után öt nappal megölték Báthoryt, felszívott némi levegőt beszéd közben, majd a folytatásba bújtatva kifújta, de maga túléli, nem gyilkolom le, megkapja a kegyelemkettesét. Adja az indexét! A leckekönyvbe való kötelezően aprólékos adminisztrálás miatt nem tudta megállni a tanár, hogy ne fecsegen valamit. Tudja mi lett Báthory gyilkosával? A szerencsétlen Géczyt addig koplaltatták, míg meg nem örült, csak utána fojtotta meg egy cigány hóhér, a tetemét aztán bedugták egy ganéjjal teli csirkeketrecbe, amit horogvégű kötéllel lehúztak egy föld alatti tömlőcbe, végül otthagyták, így temették el, mint akkoriban a tolvajokat. Én viszont nem akarom magam megszívatni, most ugyan legszívesebben megbuktatnám, de biztos vagyok benne, hogy szidnám magam, mint a bokrot, ha egy hónap múlva utóvizsgáztatnom kellene. Laza mozdulattal átnyújtotta a tanár az indexet, miközben úgy vigyorodott el, mintha mosolya örökletes volna, és ezzel már ő maga sem tudna mit kezdeni.

Schuller Judit Flóra

Cemetery Frottage, 2016
videódokumentáció, HD-videó
(állókép), 4 perc 54 másodperc;
frottázs

G. István László

Oresztész gyászbeszéde

„Homályban nem marad gazdátlan
mozdulat.” Akinek van apja, tudja,
miről beszélek. Akinek nincs apja,
tudja, miről beszélek. Csak a homály
hiánya más. Akinek van apja, nem
tudja, miről beszélek. Csak a homály
hiánya is homályban marad. Akinek nincs
apja, tudja, miről beszélek. De mire
tanít, ami homályban marad? Akinek
anyja van, tudja, miről beszélek. De
amire tanít, az is homályban marad.
Akinek nincs anyja, jaj, akinek nincs
anyja, jaj –

Szóllóssy Balázs

Szálló porban

Az elmulasztott szerelmek utcája
hajnalban nagyon meleg, délben hideg –
az elmulasztott szerelmek tűzfalán
nincsen folyondár, tövében nem nő csalán.

Kerámiában, nullára hűtve fekszenek
az elmaradt bókok, hívások, helyzetek;
a komplikáltabb kémiák lichthófszélén
nemfémek kristályosodnak fölējük, magukra vonzzák
huzatos álmaikból festett felhőiket.
Mindezt a kertekből ajánlott figyelni:

az elmulasztott szerelmek tömbházain
a robbanást egy pillanat, egy véletlen reakció
vagy átmeneti földcsuszamlás is végezheti –
szálló porban, téglánként érnek el
a szomszédos utcába torkolló
beteljesülés emlékművéhez.

Cihannüma

Csak állok itt, mondhatni végtelen
kilátás, a Csillag-kerületben, a tetőn, mondhatni
kalickából, minden szögben nyitottan,
a teraszon, az utolsó gondterhelt napok
után, előtt, a müezzin még felsóhajt a végén,
a mikrofonját nem kapcsolta ki, kapcsolja ki,
szent építményekre vagy szent hegyekre nem néz,
de ellát odáig ez a pillanat, a villongásokat
a határterületeken, a határterületeket foglalja
még magában: ha lyukas cipőben fagyott talajra lépsz,
kevés idő maradt, a teraszon, a teraszról
víz, hegyek, a hegyoldalon fénypöttyök, utcalámpák sora,
iskola, villódzó óriáskerék, parkolók, járművek
álmodnak nyugodtan.

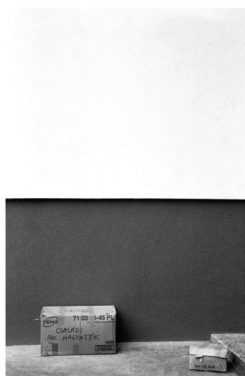
*

A Bartók Béla-sejtések,
más néven Béla Bartók Assumptions
szerint a kisebb olasz, horvát, hispán,
mondjuk ki, nyugat-római várkastélyok körül
a ködök befejezetlenek, a sejtések szerint
átlagban hatszázötven éve
toldozgatják formátlan emberek,
hiszik, hogy volt egy végső, mondhatni végtelen
kilátás, amelyben egyes csillagokra láttál, függően attól,
hogy repült a köd, melyik szobából nézted,
és mikor. Az utolsó, legfelső szobában, a sejtések szerint,
nincsenek falak, csak körben üveglakok,

középen asztal, azon papír, lúdtoll és tinta,
és megrajzolhatatlan marad mindig a mozgás.

*

Világtérkép – a helyek listája rajzokkal, lebontva,
aminek utolsó helyszíne, utolsó tétele: a Van.
Egy elhagyott vidámpark, utolsókat
villódzó óriáskerékkal, kapirgáló tyúkokkal,
oszlopfőkben gyűlt esővizet ivó, legelésző
kecskékkal, Milwaukeeban. Emlékek. Tények. Egy kerület,
csillagról, világtérképről, világra néző
kalickáról elnevezve. Egy hely, ahol megpihensz;
ahonnan egyszersmind kinézel.

Schuller Judit Flóra

Archive Boxes. Towards Nothingness, 2017
fotósorozat, egyenként 35 × 25,5 cm

Towards Nothingness. Walks (28.08.2015–29.05.2018), 2017–2018
változó méret

Vági János

Strand

(*novella a Bődületes minimum című kötettervből*)

Ahhoz még túl korán, hogy bele lehessen botlani valakibe, ahhoz meg túl késő, amit hajnalnak neveznek. A strand kis bodegája behajtogatva, az egymásba csúsztatott székek négy toronyban, a villanypózna sem függőleges, tetején egy hangszóró, a *Goldberg-variációk* valamelyik felvétele serceg. A homok valamelyest durvább, mint napközben, a felső réteg nedves, szúr, dörzsöli a bőrt, másképp süpped a láb, a kis dűnéken nem nyomtalanul. Ilyenkor a homokpart felülete tarajos, a tenger tömött tükörképe, ami mozdulatlan. Ahogy a hullámokat is élvezet megtörni, úgy a fodrok átfordítására is nagy a késztetés, hogy letapossa az uralkodó irányt, ahonnan a szél fúj. Egy darabig így halad a part felé, még vissza is néz, hogy lássa a szaggatott vonalat, aztán elunja a dolgot, hogy kínozza magát, a sós vízben már csípni fog. A homok majdnem fehér, a felborzolt víz tükre csillog, rémesen fényes az ég alja, és mindez így egyszerre bántó, hogy amíg a szem ellát, csak ez. Aztán a tenger úgynevezett morajlása, amibe végképp bele lehet örülni, ha nincs más, de a bodegához közel még van. A partszakasz enyhén lejt, egy félig betemetett gumipapucs mögött kisebb gödör, a tárgy vetett árnyéka éppen elfér benne, halformájú. Nincs ez másképp a többivel sem, mindegyik mintha fentről csapódott volna be; a nyitott napernyőt csak azért nem görgeti a szél, mert homokkal tele. Kedvet érez ahhoz, hogy kirántsa a betemetett dolgokat, de ez több lenne annál, mint móka. Egy hűtőtáskát ki is emel a homokból, körbekaparja, hogy könnyebben jöjjön, a nyomtat fala beomlik. Lejjebb megtalálja a papucs párját, a brazil zászlócskából sejti, hogy az, majd elhajítja az ellenkező irányba;

a táj ettől még ugyanúgy kietlen. Ha már a tenger visszahúzó-
dott, gondolta, szemügyre veszi a kisebb rákokat, némelyik még
mozog, de a legtöbb átlátszó vagy fehér tetem. Nem érez un-
dort, és ez mondhatni váratlan, megvizsgálja, melyik tetszha-
lott, nyálat csorgat a rákok hasára. Amelyik kapálózni kezd, azt
visszadobja a vízbe, amelyik nem, azt hátára fordítja. Ezzel jó
sokáig elpizmog, a tetemekből kupacot épít, piramisszerűen
emelkedik; a tengerszint láthatóan nő. Az építmény már annyira
magas, hogy meg-megcsúsznak a tetejére helyezett rákok, majd
váratlanul leomlik az egész. Felguggol, és akkor látja, hogy a tér-
dével mélyített gödörben összegyűlt víz felülete megremeg,
koncentrikus körök, ahogy zsugorodnak a középpont felé. Oda-
hajtja fejét a földhöz, jól sejtette: dübörög. Az első gondolata,
hogy hova húzódnak be, aztán meg hogy mégis minek. Ha
most belegondol, furcsán veszi ki magát, hogy azon lamentált,
mi a megfelelő magatartás földrengéskor, hogy az épületet el
kell-e hagyni, vagy be az asztal alá, de még az is eszébe jutott,
hogy rohanni kell felfelé, ki a tetőre. Mindenesetre nem csak őt
késztette cselekvésre a dübörgés, a rákok is spuriztak szerte-
szét, a kupac meg igencsak fogyatkozott. Be kell vallja, arra ju-
tott utólag, hogy az élővilág túlélési technikái azért elég osto-
bák: piramist emelni tetszhalott rákokból, a nyálról nem is
beszélve. A ledőlt építmény hézagosan, de állt, egy-két rák
ugyan még kapaszkodott kifelé, jellemzően alulról, viszont a fel-
vetés, hogy ez egy földrengés, imbolygott, már csak annál
az oknál fogva is, hogy a hang nem akart szünni, inkább erősö-
dött. Ha nem földrengés, akkor jó lenne utánajárni, mégis mi,
körbenézni, hogy mi közelít. Néhány métert négykézláb hátrál,
majd ahol már száraz a homok, elhasal. Tudott arról, hogy van-
nak helyek, ahol a partot traktorokkal átfésülik, amik óriási ge-
reblyét húznak, aztán súlyos hengert, hogy a part legyen sima,
meg arról is, hogy az ellenség bárhonnan partra szállhat, csak
a víz legyen sekély és lehetőleg homokos. Ha megmártózott

volna, most elég lenne egyet gördülni, és tökéletesen álcázhatná magát, de így csak a tenyere csupa homok, meg a térde, és amúgy is a hülye pöttyös pólójában van, amiben aludt. Hogy ne vegyék észre, az tehát teljességgel kizárt, ami a traktor esetében rendben, de a másik esetben végzetes. Talán ha feltenné a kezét, hogy jelezze megadási szándékát, az biztosan egy megoldás, de ehelyett megmarkol egy kék, műanyag fagyitölcsért a három gombócnál fogva, ami karnyújtásnyira tőle a homokban. A homokozóforma széle érdes, rágásnyomoktól recés, a középső gombócból egy csikk borul ki a homokkal együtt. Nem ereszti a tölcsért, pedig így nehezebb mozogni, átfordulni kúszva, mert arra semmi. Látja a bodegát, a szétrámolt székeket, hogy már csak egy oszlopban, de senkit, aki ezt tehetné. Összehangolt támadás, vagy mi a fasz, de lehet, hogy hamarosan nyílik a strand, megjött a büfés, és ekkor észrevesz a távolban egy homokfelhőt, ahogy igencsak kavarog. Próbálja felmérni a távolságot, hogy mennyi ideje van, mérlegelni, hogy fusson, vagy kivárja, amíg olyan közel jön, ahonnan megállapítható, mi az. Kíváncsiság és félelem együttes elegye, ahogy a mérleg ideoda billeg, a vívódás gépezete, amikor bekapcsol, amit mozdulatok is kísérnek, ahogy feltérdel, majd azonnal vissza, és újból. Zihálva veszi a levegőt, csapong a két szélső érték között, de még mielőtt megszületne a döntés, elmossa a rémület, mert a tengerből egy alak emelkedik ki fekete, testhez simuló gumiruhában. Hatalmas bűvárszemüveg, hátrafelé kunkorodó pipa, csattognak a békatalpak, ahogy kászálódik ki a vízből, egyenesen felé tart. Tíz-tizenkét méter, végül is még kitérhet, ha észreveszi például, vagy éppen ha nem. Körbe van alaposan kerítve, hallgatnia kellett volna az intésre, hogy külföldön nyaralni végzetes. Önkívületben, mintha ettől maradna némi esélye, a homokozótölcsért rászzegezi a fekete maszkra, hogy célba tudja venni, hátára billen. Ahogy közelít, úgy emeli a tölcsért, olyan harminc fok magasságban takarja ki a napot. Ekkor látja,

hogy a csutora körül dús körszakáll, és hogy nem szigonypuska, amit fog, hanem egy bot, aminek a végén valami. De ez csak egy mozzanat, mert tovább kell emelje, és már érzi, ahogy a béka-talp szele meglegyinti, ahogy ropognak a homokszemek fogai közt, hogy majd' kiugrik a szíve, kalapál rendesen, mert a békaember csak nem lassít, és nagyon úgy tűnik, nem is fog. Rákjárs, oldalazva, egy hajszál, annyi, nem több, fel is bukik, de a békaember a bodega felé el. Hogy a dobogás mikor szűnt meg, azt nem tudná megmondani; Bach játéka van, és ahogy szital a homok. Nem engedi, hogy figyelmét elvonják a bodega mögött felbukkanó hordák, ahogy szállingóznak lefelé, matraccal hónuk alatt, hogy elbizonytalanítsa a békaember azzal, hogy lehuppan egy székre, mintha arra várna, nyisson a büfé. Csapdát feltételez, a megtorpanásban taktikát, elterelési hadműveletet, semmi oka, hogy megnyugodjon. A part azon részén, ahol már elszórtan, foltokban nő a fű, egy magasabb építmény áll, olyan magaslesszerű, mondjuk őrtorony, és piros. Búvóhelynek kiváló, nem lehetetlen futva elérni úgy, hogy ne essék baja, felmászni a létrán, a piros alapon fehér pöttyös pólóban végre elrejtőzni, és onnan kémlelni a terepet, inkább, mint földbe ásva. Tűzszünet van, újra tájkép a part, egy tucat ló prűszköl a leülepedő homokban. Ámulatba ejtő kép, mint minden, ami törékeny, amiről tudni lehet, hogy még egy pillanat, mert már irányt is váltának, vágtaznak visszafelé, lovak dobaja rengeti a földet ismét, mögöttük homokfelhő, és marad a kérdés, hogy hol vannak a lovasok. Bevették magukat az egyik dűne mögé, vagy ami még rosszabb, megszállták a bodegát, amíg a békaemberrel volt elfoglalva. Mindenesetre ennél jobb alkalom aligha fog kínálkozni, hogy megrohamozza a tornyot; cikkcakkban kell rohanjon, úgy a legrövidebb. Meghatározza a távot, hogy melyik plédet honnan kerülje, és el is ismétli, hogy ne hibázzon. Ahogy gondolatban másodszor is átszlalomozik, egyszerre gyanússá válnak az alakok, mindjárt a legközelebbi, ahogy késsel almát hámoz,

aztán mögötte a törpe, amint kagylókat hajigál, hogy a dogját trenírozza. Mindketten árgus szemmel figyelik, és amikor a dog nem lohol, még az is őt nézi. Az almahéj folytonos csigavonal, a pengén meg-megcsillan a fény, aztán mintha azzal szórakozna, hogy a szemébe világítson, a pengét már csak ide-oda billegteti. A tettetéssel, hogy ebben ő sem lát mást, mint gyerekes tréfát, a felszínen tarthatja magát, hogy félelmének a legkisebb alapját sem fedi fel, kudarca még elkerülhető; gondolatban úgy futott el mellettük, mint aki utánozza a lovaglást, mókásan. Méreg fojtogatta ugyanakkor, hogy el kell játssza az idiótát, legalább ha biztos lehetne benne, hogy így megmenekül. De leginkább mégiscsak attól tartott, hogy a dogot nem fogja ezzel átverni, hogy szimatot fog, és majd ráveti magát, vagy éppen azzal, hogy szórakozik, játékra ingerli. Amikor a fény nem vakítja el, a dogot kezdi figyelni emiatt, és megállapítja, ez egy kajla kölyökkutya, ugyan termete nem erről árulkodik. Ha a tölcseért messzire elhajítja, nyomban nyargalni fog utána, és így lesz elég ideje a toronyba felmászni, ott aztán keresheti. Talán a bodegáig is el tudja dobni, nem lehetetlen, hogy a békaembert eltalálja, és akkor kiugrik a nyúl a bokorból, ekkor a lovasokra gondolt. A terv fölött érzett elégedettségében, hogy ezzel a mondhatni nevetséges mozdulattal mindent a javára fordíthat, egy darabig még hagyja kiszolgáltatni magát a tükröződő fényel szemben, majd hirtelen felugrik, és szökdelve galoppozni kezd az eltervezettek szerint. Először a késest kerüli balról, a színjáték kedvéért igyekszik átnézni rajta, de hamar kiderül, ez felesleges, mert annak arcán kaján mosoly. Kihívó tekintet, ugyanakkor roppant gyerekes, most látni igazán, hogy feltápáskodott, mennyire izmos, és hogy pink úszógumiban süpped, kérdőjelet formáló flamingónyak kunkorodik fel. A törpe, akit jobbról kell kerülni, viszont közel sem olyan alacsony; mintha térdtől lefelé be lenne temetve. Szemrehányást tesz magának, amiért nem volt kellőképpen körültekintő, viszont hogy a dog átlagos termetű, az va-

lamelyest megnyugtatja. Látott egy filmet, amiben egy kapitány olyan vizekre téved kis motoros halászladikjával, ahol háború zajlik, légicsapás kellős közepébe, és szembetalálja magát egy géppuskás felderítő repülővel, ami célba veszi. Ha korán fordítja el a hajó orrát, a repülő még irányt tud váltani, ha későn, darabokra lövi. Így közelít felé, hogy tehát tudja, csak egy megfelelő pillanat létezik, hogy elkerülje a végzetes találkozást, visszszámol, keze a kormánykeréken. A dog viszont rá se hederít, hátsó két lábán ülve morog, a kagylót várja, hogy valaki foglalkozzon vele. Hiába üget egyre látványosabban, azzal sem kelti fel figyelmét, a gazdája is mintha véget nem érő révedezésbe süppedt volna, tolakodó jelenlétével szemben közönyt szimulál. Igazán jól idomított állat, feltehetően csak a megadott jelre ugrik, majd mikor távolodik, akkor uszítja rá. Ki kell várja a kellő pillanatot, nem fog ilyen egyszerűen besétálni a kelepcébe, hogy kötélidegze van, most kiderül. Egyre magasabbra szökken, és egyre kisebbet előre, már szinte egy helyben galoppozik, amikor megtörik a jég. Úgy látszik, a dog mégiscsak elvesztette türelmét, akármennyire jól képezték ki, ösztöneinek engedelmeskedve vadul ugatni kezd, csakhogy nem őt. Éles sípolás, nagyjából a háta mögött, a flamingó nyaka meg ide-oda csuklik. Birkózó mozdulatok, ahogy fojtogatni szokás, a késes az úszógumi karimáját szorítja, de úgyis szelel, a nyak lassan hanyatlik. Gumiszag terjeng, a flamingó már alig sziszeg, valahol még szökik a levegő. Majd' egy légköbméter, hogy teljesen leeressen, méretéből ítélve. Hogy a nyomás csökkenjen, ki kell forduljon az úszógumiból, de ehhez el kell eressze az összecsíptetett részt. Próbálja kirántani teste alól, áttenni a másik kezébe, de amikor elengedi, a flamingó prűszkölve kicsusszan, léghajtástól siklik a tenger felé. Utánakap ugyan, de ezzel csak taszít rajta egyet, a dog meg lohol, hogy rávesse magát. Még mielőtt elérné a tengert, utol is éri, marcangolja, tépi; rózsaszín PVC-foszlányok a rákkupac mellett. Ez lenne hát a kellő pillanat, hogy észrevét-

lenül elosonjon a magasles felé, ahonnan majd szemmel tarthatja a bodegát, hogy a csapatmozgás okát kiderítse. Komótosan sétál, most már kerüli a feltűnést, de mire elér a toronyhoz, már fönt valaki egy zászlócskát húz fel éppen; a zászló fehér. Szemrehányó pillantást vet a piros nadrágosra, hogy mégis hogyan adhatja meg magát egy ilyen remek rejtekhelyen, aztán úgy dönt, jobb felszívódni, mielőtt körbevenné az ellenség. Átvág a füves részen, ki egészen az útig, hogy majd keressen egy másik, kevésbé veszélyes partszakaszt, ahol nem a háború előszele fúj, mint olyan.

Vörös István

A dolgok rendje ellen

Dühös korunknak kezdetén
mi megtörténik, az a tény.
Az nem számít, mi igazságos.

Igazságtalanságbeszéd,
ami mindent alámos,
dühös korunknak kezdetén

valami fény állhat a házhoz,
hogy együtt éljünk, ő meg én.
Az nem számít, mi igazságos,

de akkor meg mi számít, kérdem én.
A valaki valakit átkoz
dühös korunknak kezdetén,

az aggódás is meghatároz,
fél félelem és fél remény,
az nem számít, mi igazságos.

Horkolás tör át életén,
az ember erkölcsileg álmos.
Dühös korunknak kezdetén
az nem számít, mi igazságos.

A képes beszéd aktualitása

Most tanulok meg úgy beszélni,
hogy nem kimondva mindent,
ahogy néha megéri,

az önfeladás megyényi,
ha semmi nincsen itt bent.
Most tanulok meg úgy beszélni,

elhallgatni, bemérni,
hogy másnak is segítsen,
ahogy néha megéri

a jót rosszra cserélni,
ha van, ha nincsen isten.
Most tanulok meg úgy beszélni,

mikor a titkot bárki érti.
Bátran mögé tekintsen,
ahogy néha megéri,

a szónak, ami persze régi,
osztozzon ki nem mondott kincsen.
Most tanulok meg úgy beszélni,
ahogy néha megéri.

Nagy Márta Júlia

A néma város

A látszatbéke országából jövök, ahol
Vizslatnak a kánikula gyöngyfüggönyén át,
És titkaidat nejloncsíkok szivárványa hasítja
Fel: megszűnsz egy lenni. Sávokká szabdalt
Egy tucát szempár, lebegsz védtelenül.

Elkomorult ég alatt semmi vihar nem dúl,
Dómléheletű csönd ül az utcákra,
Melyeknek neve mind más zsoltárt zeng;
Feketék és szigorúak. A hársak, ha lángba
Borulnak, fényűzés. A forró napok
A kincseskamrák, ismeretlenek,
Zárványok a felhős rettenetben,
Melyben nem az ég – evilági szitok
Dörög fel, lobéliákat tiporva.

S ha ezen túljutottam, a csönd újabb tömbjei várnak,
Avas zsír szagába burkolva. Kővé vált lányok
Kelnek életre évente egyszer, kéz a kézben rojják,
És a hegyről énekelnek, amelynek ormán
Villanyégő-fürtök csüngnek tölgyön és bükkfán,
És a tövükben mindig mulatnak, harsányan, cifrán.

Kőbánya, passzív, stáció

(kísérlet váteszszobor-rombolásra)

Mádi utca, nyár. Két éve kábé ilyenkor, itt.
Eltéphetetlennek vélt rokonszenvek kölcsönösen
kreált hiánya visít. Kibírhatatlan ez a bennem
sikító, kicsi szörny a csendben – tilosban járok,
elismerem, bandzsa szeme sarkából
főbenjáró bűnöm, mint egy torz
tükörkép, rám kacsint.

Ennél nagyobb klisé, mégis kész regény,
mintha felfelé gurulnék egy dombon,
és nem értem, mire fel akarom
legyőzni a gravitációt ahelyett,
hogy treníroznám magam a nemre,
csak mert a másikat és nem az egyiket
szerettem, és nem figyeltem, melyik
pontra billenek ebben a rozoga háromszögben.

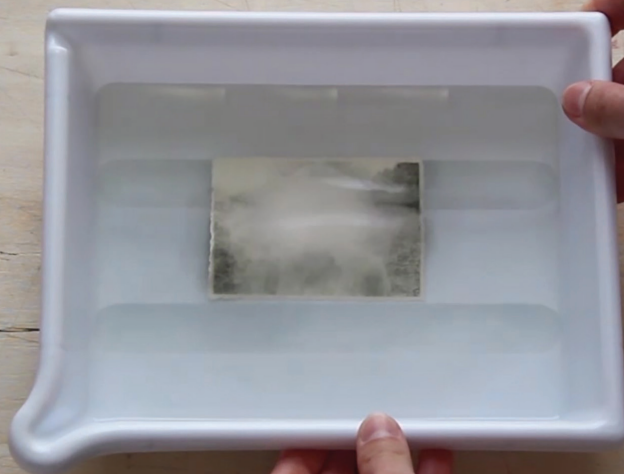
Téglák között elsurranó gyík és ecetfaszövevény –
behálóz a kert, az utca, a tény, hogy sosem
az kellett, amit tenni kellett volna,
és holdarcom fogy, megint csak egy klisé,
de ki ad erőt egy kálváriadombon,
ki törli meg izzadtságtól fénylő,
százszor átbarázdált homlokom,
ki tépi le rólam a szajhák bogánckoronáját,
ki szellőzteti ki az értelmiségi füstfelhőt,
amibe eleve röhögve burkolóztam,

mert innentől kötelező volt vesztesnek lenni –
és ezen axiómák elcsépeltségét
szinte felesleges is volna vitatnunk.

Arcul csap egy közelgő vég,
egy hús légáramlat a kánikulában,
eredetibbet nem tudtam mondani,
kongok, mint egy fészkerben
ki tudja, miért felakasztott lopótök,
én sem értettem, minek ide dísznek,
harminc éve kábé ilyenkor, így,
csak még nem birizgál át és át
ez a csatatéri, vérgőzös mámor,
még szelíd vagyok, és eltelek
egy készülő ebéd szagától,
ma már se étvágyam, se kedvem,
más akaratából kiirtott ellenszenv
megléte, mint megbokrosodott ló,
nyerít, és én, a sündisznószívű, sivatagi démon,
mint tüzelő macska, hempergek
kiontott százezer értelmetlen
karakter közé ütött szóközben,
kiolthatatlan ez a bennem égő láng
a kamaszkorú nyár lábvizében,
én vétkem, én vétkem az én számból
racsít, és egy igennel-nemmel-talánnal,
mint egy pankrátor, veri ki
saját portréja kiálló fogait.

And what did he tell you?

He only said he is a labour serviceman, and (uh)

Schuller Judit Flóra

Possibly Maybe, 2012–2013

HD-videó (állóképek), 2 perc

Tarcsay Zoltán

Most Lear

Mint Kordélia, ő is visszatért
a semmiből sosem lett semmibe.
Zsibbadt tagjain csörömpölt a vért;
némán rángott a dögök egyike.
Betért most egy útszéli kisközértbe,
kefírt vett, zsömlét, izzadt párizsit.
Tévét nézett, kicsit sajgott a térde,
és hallgatta, hogy a vízcsap visít.
De Lear volt inkább, kinőtt a szakálla,
és bizonyos szemszögből megbolondult.
Foszladozó székében ülve várta,
hogy a jövőből végre mikor lesz múlt,
hogy elfelejtsék őt is az emlékek,
míg fakó lován körbe-körbe léptet.

Nádasdy Ádám

A testemet határozottan elveszi

Én nem akarom Istent provokálni,
és kínos is, hogy erről kell beszélnem,
de szerintem a halálom után
Ő nem lesz már. Vagyis nem lesz nekem.
Vagyis én megszűnök, Ő él tovább.
Elenged, mint gyermek a PET-palackot,
vagy gondosan dob ki, mint tudatos
turista a szelektív szemetet,
a testemet határozottan elveszi,
mint gondos anya gyermeke kezéből
az elnyalt fagyalt tölcsérét, s berakja
egy dobozba, ahonnan nem csorog ki
a maradék. No, mindegy is a módja:
én nem hiszem, hogy Isten s énközöttem
a kapcsolat aztán is fennmarad.
Talán jobb is, mert azt megemlegetném.

Szemeddel befutottad

Fekete Gabinak 2018

Te tudtad, mi a távolság
a földi és az égi közt: sok az nekem.
Nem mentél közel, de szemeddel
befutottad a tövises, talpégető,
forró pályát, ahol közlekedtem.
Te tudtad, mi a távolság
az életem és a látszataim közt,
komolyan nézted az árnyjátékomat.

Túl sok mindent tudtál hallgatva rólam,
többet, mint a bankárom
s a bőrgyógyászsom együtt.
Szemérmesen. Háttérben. Jólnevelten.
Gyász idején is fürgén, mint a mentő:
ha éleszteni kellett, felhőt mutattál,
levegőt adtál. Láttál velem, ha kellett,
pokolba, mennybe. Mosollyal. Ahogy
csak asszony tud, sosem a buta férfi.

Édes gondok ölén

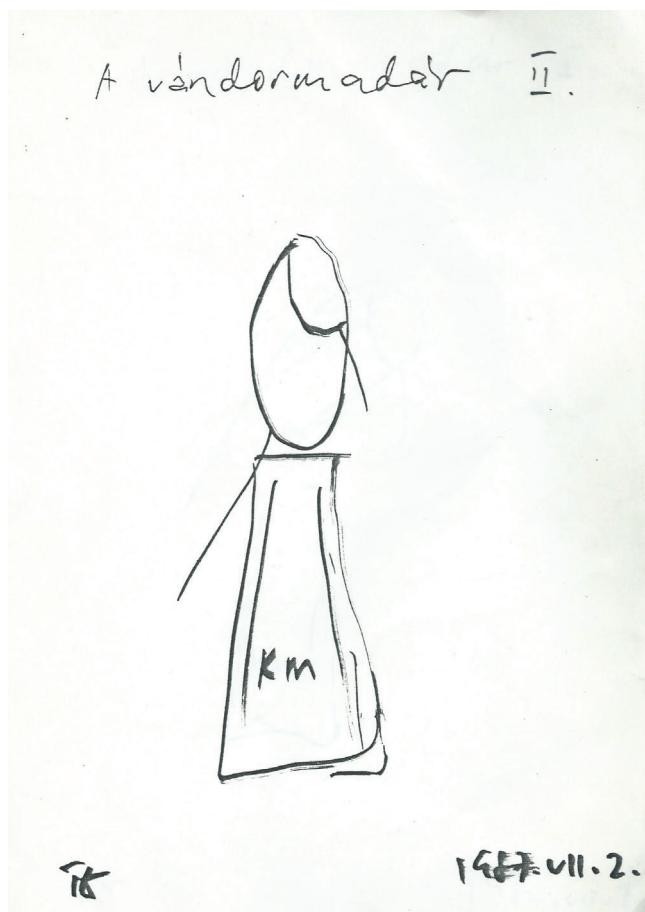
Én jól érzem magam a padló közelében,
mert törpe vagyok, túlzottan vidám.
Átnézni szeretek bútorlábak között,
ahogy a szőnyegen szőröz a nap.
El szoktam heverni édes gondok ölén:
hogyan fogok meghalni és mikor.
A törpe élete maga a jó kedély,
zavartan pislognak a gyászolók.
Zajlik a szőnyegen a saját temetésem –
de tápázkodni kell: ezen a címen
nem tölthető el így egy napos délelőtt,
a lustaság nem indokolható.
Ó, nem hevernék itt, ha óriás lehetnék,
szép, szögletes ádámcsutkájú basszus,
akkor kiforgatnám az összes zsebemet,
nagyilelkű volnék, mert nagytestű is.
De hát nem ez a helyzet. Ráadásul
a törpe érdekesebb, ha gonosz.

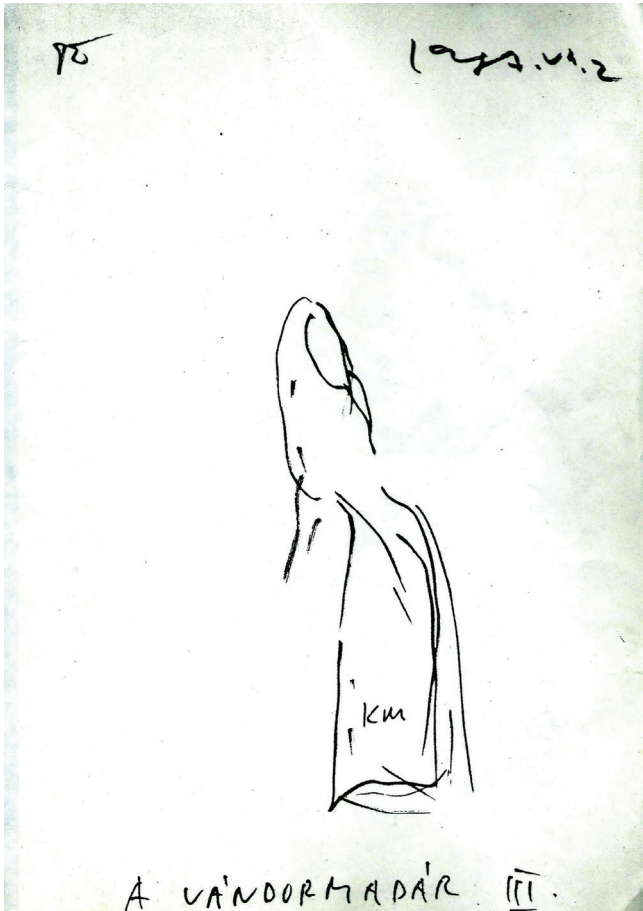
Tandori Dezső

A vándormadár I-III.

2019. február 13-án, nyolcvanéves korában elhunyt Tandori Dezső. Kortárs irodalmunk egyik legnagyobb alakjára 1987-ben keletkezett három rajzának közlésével emlékezünk. Köszönjük Almási Miklósnak, hogy a képeket lapunk rendelkezésére bocsátotta.

Negatívjába fordított széder

Schuller Judit Flóra *Memory Theatre* című sorozatáról

Örökséget talán nem is lehet méltóbban gondozni, mint ahogy Schuller Judit Flóra teszi, aki holokausztviselt családjának filmrendező nagyapja, Schuller Imre (1919–2009) által gyűjtött archívumát dolgozza fel. Hatalmas és kaotikus emléktár bízott rá, amelynek legkorábbi darabja egy 18. századi házassági levél, és a sok folyóméternyi írott dokumentumon – többek között az Erzsébet téren ruha-kereskedést üzemeltető dédapa üzleti iratain – túl portrék, illetve fotók, film- és hangszalagok százait öleli fel. Schuller Judit Flóra vállalkozása kettős. Unokaként a terézvárosi „házi múzeum” anyagának megmentéséről, rendszerezéséről, majd az OSA levéltárában való elhelyezéséről gondoskodott. Míg budapesti és helsinki fotószakot végzett képzőművészként 2012 óta az archívum részleteit formálja művekké. (Ez utóbbi munka továbbra is tart.) A párhuzamos tevékenysé-

gek éveken keresztül fésűfogszerűen ágyazódtak egymásba, és a művész az alkotással töltött ideje nagyobb részében most is úgy dolgozik, mint a levéltáros: rendszerez és szelektál. Az alkotások pedig vagy az archiválás (dobozolás, frottázkészítés) megörökítései, vagy a dokumentumok közül kiválasztott metonimikus-jelképes darabok finoman módosított továbbgondolásai. Egyik sem ready made, de nem is állnak távol attól.

Összességük a *Memory Theatre*, a családi archívum – sűrített, kommentált és művészté átlényegített – leképződése. Mint műegyüttes, újszerű alkotás. Műfaji szempontból körülírni is kritikust próbáló, maga a művész jobb szó híján installációhoz tudja hasonlítani. Különösségét fokozza a sorozat címében szereplő „színház” szó, amely arra utal, hogy Schuller Judit Flóra néhány esetben performatív jellegű, (visszafogottan) színpadias feldolgozási

módszerrel él, műveinek nézőitől pedig fokozott részvételt igényel. De a teatralitás a teljes sorozatra is jellemző abban az értelemben, hogy a képzőművész/unoka/gondozó színre viszi a filmrendező/nagypapa/gyűjtő archívumának kiválasztott részleteit.

A *Memory Theatre* tehát évtizedeket felölelő kettős szitálási művelet eredménye: a nagypapa nagy lyukú szitán keresztül igyekezett minden érdemleges dokumentumot az enyészet és a felejtés elől a családi gyűjteménybe menteni, ahonnan meritve az unoka sűrű lyukú rostán válogatja tovább az emlékeket. Voltaképpen ez a második rostálás úgyszintén mentés a szó Pierre Nora – az emlékezetelmélet paradigmaformáló francia gondolkodója – által használt jelentésében. Nora az emlékezetboom kezdetén, a nyolcvanas években ismerte fel, hogy az államok, egyházak, önkormányzatok a családnál nagyobb, hagyományos (emlékezet)közösségek szétzilálódását az emlékezet intézményesítésével törekednek ellensúlyozni. A cél érdekében épített – és szellemi értelemben vett – emlékezhelyeket (*lieux*

de mémoire-okat) hoznak létre. Hirtelen légből kapottnak tűnhet a felvetés, de Nora fogalma és a szóban forgó sorozat párhuzamba hozható. Az unoka – akárcsak az emlékezhelyeket létrehozó testületek – ugyanis szintén a felejtést, név szerint a szülők és saját nemzedékének viszonylagos közömbösségét próbálja ellensúlyozni. Célt érni pedig Schuller Judit Flóra is az intézményesítés útján próbál: (fizikailag) a fél lakásnyi dokumentumhalmazt a szemétre vetés elől az OSA levéltárába menekítette, (szellemi értelemben) a családi emlékezetet kortárs kiállítóhelyeken bemutatott munkákba mentette át, hogy elejét vegye a fokozatos elkopásnak, amely a nagypapa halála után fenyegetett. Inkább a magyar nyelven tennék erőszakot, mint magán a *Memory Theatre*-ön, ha a Schuller család emlékezhelyének nevezném. Mindenesetre a műegyüttes a családi emlékezetet továbbformálva megőrző, patetikusságtól, de viszonylagosítástól is mentes emlékmű. Anyagi, de szubtilis mementó. Egyelőre nincs pontosabb szavam rá. (A kortárs mű-

vészeti diskurzusban hemzsegő „projekt” szót igazságtalan lenne használni mind a család múltjára, mind az ahhoz kapcsolódó dokumentálási-szítalási erőfeszítésekre való tekintettel.)

A *Memory Theatre* értékét rétegzettsége bizonyítja a legjobban. Úgy számoltam, hogy minden tétele négyolvasatú. (i) Elsődlegesen a Schuller család múltjáról és annak dokumentumairól szól, (ii) miközben aligha van olyan európai zsidó család, amelyik ne érezhetné sajátjának Schullerék történeteit, tragédiáit és az azokból fakadó kötelezettséget az emlékezésre. A terézvárosi lakásban összegyűjtött dokumentumok a szorosan vett családtörténet mellett a vallás (és a laicizálódás), az emancipáció és a vészorszak emlékei, bölcsésszemmel elválaszthatatlannak tűnnek történeti közegüktől. De bármennyire is sajátos a zsidó sors, a *Memory Theatre* által megszólítottak köre nem kizárólagos. Az unoka úgy tudott az archívumból részleteket választani és áttemelni a *Memory Theatre* körébe, hogy az esetek többségében – az izraelita szimbólumo-

kat is bemutató *Inventory*tól és a héber ábécé egyik betűjét középpontba állító (*Chai*)-tól eltekintve – csak a képhez mellékelt történetekből derülnek ki a zsidó vonatkozások. Ha ez utóbbiakról nem tudsz, akkor a nagypapa testvérének, Miklósnak a *The King of the Forests*hez felhasznált üzenete nem egy munkaszolgálatos, hanem egy frontról az édesanyjára gondoló fiú életjele; akkor, háttérismeretek hiányában, a nagypának a *Possibly Maybe* performansz során szétlúgózott fényképe bármelyik elvesztett szerettünké lehetne; akkor a *Mothers* fotóján látható kazetták rögzíthetnék a mi édesanyánk gyerekkori hangfelvételét is.

(iii) Tehát a *Memory Theatre* mikrokozmoszában el lehet úgy merülni, mint bármelyikünk rokonságának emlékei között. Hiszen nincs olyan családi asztal, amelynél ne kerülne szóba elvesztett vagyon, egy recept kapcsán a dédanya, gyerekek által csak fotókról ismert, fiatalon meghalt nagybáty, olvashatatlanra kopott, felújításra szoruló sírfelirat vagy egy éppen megörökölt lakás, amivel kezdeni kell valamit, és ami-

nek a plafonig érő szekrényeiről talán már az elhunyt sem tudta, hogy az évtizedek alatt mit nyeltek magukba.

(iv) Mindezekén túl – a leginkább figyelemre méltó módon – a *Memory Theatre* az egyetemesen értett *társadalmi emlékezetet* is körüljárja úgy, hogy az emlékezettudomány összetett kérdéskörének számos részletére reflektál akarva-akaratlanul: fentebb a sorozatot már a Pierre Nora-féle emlékezhelyekhez hasonlítottam; ugyanakkor a (*Chai*) egyszerre a hallgatás és az örökség; a bedobozolt archívumról készített fényképek a szelekció; a síremlékről készített frottázs a felejtés; az elvesztett testvért, Miklóst megidéző munka a trauma fogalmának *margójára helyezhető képes kommentár*. Hízelnél nélkül írhatom, hogy e képek közül nem egyet emlékezetelméleti kötetek szerzői is választhatnák könyvborítóképként, illusztrációként. Különösen Marianne Hirsch, a közvetlen tapasztalatokkal nem rendelkező, *utószülött* nemzedékekre háruló *utóemlékezet*, a *postmemory* fogalmának bevezetője. Hasonlóan a Hirsch által elem-

zett másod- és harmadgenerációs művészek munkáihoz (illetve többek között, hogy a sorozatot a magyar közegben könnyebben elhelyezhessük, hasonlóan Márton László *Árnyas főutcájához* [1999], az újabb munkák közül a *Nagyi projekt* dokumentumfilmhez [2017] és Flohr Zsuzsi úgyszintén holokausztviselt nagyapjának emléket állító, *Életlehetőségek* című [idei] kiállításához), a *Memory Theatre* szintén bizonyítja, hogy a vészorszak rettenetét és melankóliáját nemcsak a túlélő tanúk képesek hitelesen megidézni, hanem azok is, akik felé maguk a tanúk és tanúságtételeik közvetítették az emlékeket. Jelen esetben Schuller Imre unokájára hagyott archívuma és történetei bírnak olyan erővel, hogy lehetőséget adnak „az örökbefogadás segítségével történő visszamenőleges szemtanúságra”, a személyesen át nem élt emlékekkel való azonosulásra és azok továbbközvetítésére.

A hártyaérzékeny téma – és nemkülönben a széttartó dokumentumhalmaz – feldolgozására Schuller Judit Flóra a formák közül a *négyzetrácsot* találta a legalkalmasabbnak, a legkevésbé

problematikusnak. Négyzetrácsok csomagolják azokat a mag-nókazettákat, amelyekre a nagy-apa rögzítette édesanyja hangját, illetve a füzetet, amibe Miklós jegyezte fel gondolatait a harmincas években, úgyszintén raszterbe rendeződnek az *Inventory* tárgyai és a fotósorozatok kockái. Rákérdeztem, ezért kiderült, hogy az unoka/művész öntudatlanul tért vissza többször a hálóformához, választásai azonban így is sokatmondók. Különösen azokban az esetekben, amikor a rácsot befedésre használta: Miklós füzetére rácsukta a négyzetrácsos borítót, míg a (déd)anya kazettáit akkurátusan milliméterpapírba csomagolta. Úgy tett, ahogyan az első kartográfusok, akik térképeikre hálót borítottak, hogy szélességi és hosszúsági körökre osszák az éppen ismert világot annak érdekében, hogy felmérjék, értelmezzék (értelmessé tegyék), és így úrrá legyenek azon. A négyzetrácsba csomagolás erős gesztus, amely érzékelteti, hogy Schuller Judit Flóra a radikálisan irracionálist, a sebtelt családi emlékeket próbálja racionalizálni. Az anya hangját, a testvér gondo-

latát számszerűsíteni, abszciszszák és ordináták közé tuszkolni.

Könnyű legyinteni, hogy hiábavalóság az irracionális racionalizálását hajszolni, mégis van igazság Rosalind Krauss kanonikus okfejtésében, melynek végállítása szerint kettős természetéből fakadóan a négyzetháló igenis fenn tudja tartani úgy a racionalitást, mint az irracionalitást látszatát. Az esztéta ezt a kettős természetet a rács mitikus erejének nevezte. A *Grids* nagyívű gondolatki-sérletében amellettt érvelt, hogy a szóban forgó forma hol pusztá matériaként (a tudományosság, logikusság metaforájaként) tűnik fel, hol spirituális képmezőt alkot (valamiféle hittel, illúzióval, fikcióval asszociálható látványt képez meg). Kettősségéből fakadóan pedig el tudja fedni – köznapiban: be tudja csomagolni – a matéria és a lélek modernitást alapjaiban feszítő ellentétét. Tehát – állította 1979-ben az esztéta – a rácsforma nem egyszer olyan ellentétkiegyensúlyozó szerepet tölt be a modernitásban, mint a mítosz a régi kultúrákban. (Rosalind Krauss: *Grids*. In: *October* 9:2, 1979, 54–55.) Érzésem szerint

a forma a kiegyensúlyozásra, az érzelmek racionális megközelítésére a Schuller család emlékeztetésében és a *Memory Theatre* mikrokozmoszában is képes.

•

A képek alapján egyáltalán nem merült fel bennem, mégis Schuller Judit Flóra – mint azt írásai mellett a *Toward Nothingness* és a *Void* (al)címek is elárulják – a *Memory Theatre* készítését megüresítésként fogja fel. Tehát a családi archívum kettős feldolgozását, az évek óta tartó, alkotótevékenységgé fokozott emlékezést nem a folytonosság érdekében gyakorolja, hanem éppen ellenkezőképpen: az emlékek terhe alól való szabadulásként éli meg.

Miközben ezen az íráson dolgoztam, sokszor eszembe jutott Jan Assmann megkerülhetetlen könyve, *A kulturális emlékezet*, amely egy zsidó ünnep, a széder vacsora leírásával kezdődik.

Az Egyiptomból való kivonulást, a szabadulást évről évre felidézõ megemlékezés elsõrendû célja, hogy megtanítsák a gyermekeknek a kivonulás történetét, és fõként, hogy a tudás átadásával beavassák õket a zsidóságba. Ritualizált, intézményesített emlékezés formájában gondoskodik a folytonosságról.

Innen nézve a *Memory Theatre* negatívjába fordított széder. Megkülönböztetett, de ünnepességtõl és spiritualitástól idegen „esemény”, amely az Isten felé tanúsított hála helyett ezen a világon marad. Ugyan az emlékezés aktusa, de az emlékező szándéka szerint a folytonosság helyett a lezárást szolgálja. A felejtés érdekében végzett emlékeztetõmunka. Önellentmondásossága õszintén tükrözi annak a fél-zsidó identitásnak a felemáságát, amelyet a vészorszak után született két nemzedék legtöbb tagja hordoz. Ezt a súlyos örökséget talán valóban nem is lehetne méltóbban gondolni, mint így.

veress dani

Schuller Judit Flóra
Archive Boxes. Void, 2017
kontaktmásolat, 24 × 30 cm

Elbírja-e az Acélgvári út egy ország minden baját?

Juhász Tibor: *Salgó blues*, Scolar, 2018

Ha máskor nem is, a hosszú hétvégi kirándulások alkalmával olykor elvetődik az ember távolabbi települések kocsmáiba, mosdóhasználat céljából, vagy inni egyet a fáradalmakra. Ilyenkor mindig akadnak néhányan a helyiségben, akikről rögtön tudjuk, nem átutazóban vannak. Otthonosan támasztják a pultot, beszélgetnek egymással vagy a csapossal, az újonnan érkezőt pedig alaposan végigmérik.

A kocsmá minden településen találkozási pont. Ezért is válik Juhász Tibor új, *Salgó blues* című prózakötetének legfontosabb helyszínévé a Kék Acél kocsmá, benne férfiakkal és nőkkel. Az ő történeteikből, valóst a valótlanul vegyítve hozta létre a szerző az egykor nehéziparáról híres Salgótarján legújabb helytörténetét. „A poszter mellett nyílnak a mellékhelyiségek, fertőtlenítőszeres maró szaga vegyül a szúrós húgy-

szaggal. Majd egy csupasz falrész, rajta foltok és egy újabb poszter, rendőrnő magasba tartott fegyverrel, valaki odaírta a papírájára, hogy én tettem, vigyél el.” (18) A földrajzi hely ugyanakkor rugalmasan kezelhető: a helyszínt egyértelműen jelző részletektől eltekintve a történetek bármelyik magyarországi leszakadó térséget jól jellemzik, ahol egykor jobb, de legalább reménytelibb napokat látott tömegek nyúlnak az újabb és újabb üveg ital után.

A *Salgó blues* mottója Mészöly Miklós *Az atléta halála* című regényéből származik. Mészöly művében Hildi, a könyv elbeszélője, Bálint életének krónikása, felveti, lehet-e tárgyilagosan, híuen szólni együtt eltöltött tíz évükről, mennyire elfogult az ember, ha számot ad valamiről. A *Salgó blues* narrátora nagyon közlelről figyel az eseményeket, ám végig megmarad a tanúsze-

rephez közeli helyzetben, aki nem alakítója, inkább szorgalmas lejegyzője a körülötte zajló történéseknek. „Bekapcsolom a diktafont, várom, hogy Barna mesélni kezdjen.” (18) Értéktétel nélküli kívülálló marad akkor is, amikor a legközelebb kerül a szereplők mindennapjaihoz: felesgíti a részezen árokba zuhant Barnát, a város nagy öregjét (*Kék Acél*), vagy megpróbál rábeszélni néhány fiatal srácot, hogy nem biztos, hogy harmincezerért Iránból feleséget tudnak rendelni a neten (*Az iráni hercegnő*).

Juhász Tibor finoman, mégis határozottan szólaltatja meg a huszadik század második felének nehéz hagyatékát, a kommunizmus emlékét, néhány kocsmai beszélgetésen keresztül. Nem ad hozzá magyarázatot: ami erős, azt nem kell felesleges szavakkal megtámasztani. A szerző remek érzékkel találta meg a témához – a szegénységben, perspektíva nélkül élő tömegek mindennapjai – a legszerencsésebb formát. Rövid, néhány oldalas novelláiban Salgótarján jelenéről és múltjáról ad számot. A történetekben széthulló családok, elszegényedő vál-

lalkozók, alkoholba fulladt életek, egy pusztuló város képe sejlik fel. „Az asszonyok kiváltják a zaciból az ékszereiket, a zálogos meg csak legyint, jövő héten úgyis visszahozzák.” (43); „A hajdan művezetőként dolgozó kocsmárosban akkor tört el valami, amikor a kislánya beleejtette a hajszárítót a fürdővízbe. [...] A férfi hozzányúlt a megtakarított pénzükhöz, néhány hét alatt elitta, bedobálta a játékgépekbe az egészet, hiszen sosem tudhatod, látod, hogy nem tudhatod, ezen a pénzen meg úgysem fog már tanulni senki.” (17)

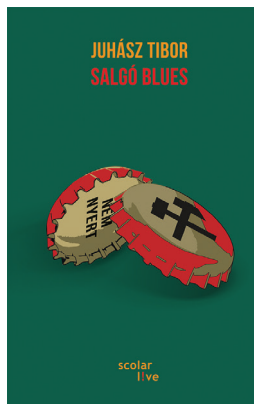
Juhász Tibor mondatai jól formált verseken edződtek, verseskötete 2015-ben jelent meg *Ez nem az a környék* címmel. „A tekintetek nem akadnak fenn / a megroggyant házak közötti / szemétdombokon, alig rebbenve / átsiklanak a félig földbevált / autórongsokon, a sárba fulladt utcák / tengerén, a telep mögötti völgyön, / dombokon, s egy messzi templom / csúcsára szegződnek. // A harangszót várják, gondolom.” (9) A szerző első köteté előrevetíti a *Salgó blues* atmoszféráját, a „gyártelepek csöndje” (66) már verseiben kezd körvona-

lazódni, hogy aztán a *Salgó blues* még jobban kibontsa a tájat, ahol bezárt gyárak árnyékában próbálnak emberek élni és megélni. Lírájában is részvétellel teli hangon szólal meg a versbeszélő, ez viszi az olvasót is nagyon közel a szöveghez: „Egyben tartotta őket az alkoholtól zsibbadó / város. Másnapos épületek, lemerevült sikátorok, / szétesett felezővonalak.” (68); „Új voltam itt, fiatal, / velük ellentétben, akikkel a történelem esett / meg.” (69) A szerző e két kötetével részletes képet fest az eddigi munkáit meghatározó témákról (szegénység, széteső emberi kapcsolatok), motívumait jól működteti lírában és prózában egyaránt.

A *Salgó blues* darabjai önmagukban is megállják a helyüket, a visszatérő szereplők és a végig azonos helyszín azonban összefüggő történeté formálja a szövegdarabokat. Kedvelt könyvszerkezet ez: ehhez hasonló felépítésű Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című kötete, valamint a kortárs palettáról Bodor Ádám *Sinistra* körzete. A *Salgó blues*ban továbbá a szociográfia is felfedezhető, Juhász Tibor a helyszínen és

a helyszínről gyűjtött információkat, történeteket gyúrta eggyé, nagy teret engedve a fantáziának. A magyar szociográfia az 1930-as években élte hőskorát, olyan klasszikusokkal gyarapítva a hazai irodalmat, mint Illyés Gyula *Puszták népe* című alkotása. E háttérbe szorult műfaj számos jellemzője éledt újjá Tar Sándor prózájában a nyolcvanas években, s e vonások köszönnek vissza Juhász kötetében is. Tarra konkrét utalás is történik a *Salgó blues*ban: a kocsmában elhangzó „mért jó a póknak?” viccekzedet, semmi kétség, Tar Sándor azonos című elbeszélésére utal. Az olvasó így juthat el a Juhász-kötet Tar munkásságával való összehasonlításához, mely vitatható fogás a *Salgó blues* szerzőjétől, ám semmiképp sem elhanyagolható gesztus a megkerülhetetlen íróelőd megidézése.

Az egységes szövegvilágot teremtő *Salgó blues* utolsó darabja, a *Helytörténet* tűnik

csak kissé kívülállónak. Túlzó magyarázkodásnak hat, melyben az elbeszélő – mely itt minden korábinál jobban azonosítható a szerzővel – azon mereng, hogy mások nyomorát papírra vetni nem jelenti-e azt, hogy az illető mások szenvedéseiből húz hasznot. Az elbeszélő egy nőre lesz figyelmes a kocsmában. Szeretné megtudni, mi a története, eljátszik a gondolattal, hogy egy beszélgetésükből novellát kreál, a publikálásért kapott honoráriumból pedig bevásárol. A *Helytörténet* durván szakít ki a befogadás aktusából, és felteszi a kérdést: ha közöm lesz mások szenvedéseikhez, mert ró-luk írok, tehetek-e értük bármit is. Érdekes fejtegetés és valós szerzői probléma lehet ez, azonban nem illeszkedik a *Salgó blues* korábbi történeteikhez. Az utolsó sor siet csupán segítségünkre, amely feloldja kissé a feleslegesnek tűnő dilemmát: „Mint mindannyian, ő is modellt ül nekem.” (78)

A műfaji besorolás többnyire nem lényegi, de mindig produktív kérdés: sokat megtudhatunk írói és olvasói magatartásról, gyakorlatról. A műfaji kérdések sokszor eldönthetetlenek, de számtalan

válaszlehetőségnek utat engednek. A kérdéssel Juhász is eljátszik: a *Salgó blues* belső borítóján a „n_v_ll_k” felirat sejteti, mit tartunk a kezünkben, de töredékességével nem dönt helyettünk. Szimpatikus választás ez a műfaji megjelölés, ötletet ad csupán. A *novellák* e töredékes leírása pedig akár az örök klasszikus játékot is eszünkbe juttathatja, az akasztófát, ahol betűről betűre kell kitalálni egy szót, s csupán a betűket jelző vonalkák vannak segítségünkre. A feltevés talán nem alap-talan: a könyv szereplőinek életében fontos szerep jut egyfajta játéknak, a sorsjegyen, kétes ügy-letek által és a játékgépen űzött szerencsejátéknak. A szerencse utáni hajsza pedig már a kötetborítón kezdetét veszi: két söröskupak, az egyik „nem nyert” felirat, a másikon sarló-kalapács. Kötetborítóra tenni diktatórikus jelképet figyelemfelhívó cselekedet. Erre akkor döbbenünk rá, hogy a szemben ülő idős hölgy tágra nyílt szemmel bámul hol az ölünkben heverő könyv borítójára (Papp Rita munkája), hol ránk. Szemében zavar és valamennyi

rosszallás. A túl jól ismert sarló-kalapács motívuma mégis remek választásnak bizonyul a kis, kemény borítón. A kötet szereplői többnyire a rendszerváltás vesztesei. Nekik a kommunizmus nem elnyomó, diktatórikus rendszert, az emberi jogok lábbal tiprását jelenti, hanem azt, hogy lett szakmájuk, családjuk, életük, majd vége lett a gyárnak, s így valamennyire az életnek is. „Az ablak az acélgyár betonfalára néz, ami felett már csak egyetlen kémény látszik, értelmetlen kitarással áll a szürke égbolt előtt.” (18)

Ahogy a kötetborító, a cím is figyelemfelkeltő. A blues eredetét az Amerikai Egyesült Államokban kell keresni, az afro-amerikai rabszolgák munkadalaiból alakult ki, akik zenei kultúrájukat Afrikából hozták magukkal. Később a műfaj világszerte népszerűvé vált, meghódította a zeneipart. A blues a földeken kemény munkát végző rabszolgák kiáltásaiból, kurjantásaiból, jajpanaszaiból alakult ki. A rabszolgaság eltörlése után más elemekkel bővült: megváltozott a zenei világa, a szövegek új témákat dolgoztak fel – a blues ugyanakkor mindvégig szorosan

kapcsolódott a munkásélet nehézségeinek, a létproblémáknak a megénekléséhez. Így válik láthatóvá a párhuzam a blues műfaja és a *Salgó blues* világa között. A kellően nagy földrajzi és szociokulturális távolság összekapcsolása pedig – az USA és Salgótarján – szokatlanságával is jól működik a címben.

„Salgótarjánra, mondogatják az öregek, vigyáztak, tudták, hogy ami itt történt kicsiben, annak kellett volna történnie nagyban. [...] [I]tt nem lehetett elszarni semmit, mert akkor a Szovjetunióban esett volna kár.” (57) Irodalmi értékén túl fontos teljesítménye a *Salgó blues*nak a kommunizmusról való, rendszerváltás utáni emlékezet lejegyzése. A nagybetűs történelem mögött az egyéni élettörténetek rengeteget adnak hozzá a múlt értelmezéséhez: „Nézem esténként a tévét, a történelmi műsorokat, [...] hogy így a kommunizmus meg úgy a kommunizmus. Hát figyeljél ide. Mink abból, amit ezek mondanak, semmit se éreztünk. Egyszerű munkásemberek voltunk, mit tudtuk mi, hogy szétrohad a fejünk felett a rendszer? Aztán láttuk, hogy le-

bontották körülöttünk a munka-helyeinket, minket meg itt hagytak, hát vittek volna el a picésába minket is [...]” (55). Az elbeszélő a szereplőkre hagyja az állásfoglalást. Nagyobb teret enged így az

olvasónak is: a történetekből nem von le következtetéseket, végig megmarad a résztvevő, sokszor együttérző, de semmiképp sem mindentudó elbeszélői hang. „Vélük nevetek, talán igazuk van.” (33)

G. Szabó Sarolta

„Majdnemkész” eszköztár

Olvassatok ELTE-seket! Az ELTE Online irodalmi antológiája,
szerk.: Blankó Miklós, Seres Lili Hanna, 2018

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem olyan sok íróembert és irodalmárt adott a magyar kultúrának, hogy pusztán a névsorukat tartalmazó kötet is olyan terjedelmes lehetne, mint Marcel Proust regényfolyama, de az, amit érdemes tőlük elolvasni, az talán két polcon is elfér. Az ELTE Online, az egyetem internetes hallgatói magazinja úgy döntött, irodalmi antológiába gyűjti azokat a kortárs szerzőket, akik jelenleg a patinás egyetem valamelyik – tehát, nem kizárólag bölcsészettudományi – karán tanulnak; az egyedüli megkötés az érvényes hallgatói jogviszony volt. A Blankó Miklós, az ELTE Online

főszerkesztője és Seres Lili Hanna, a lap kulturális rovatvezetője által összeállított gyűjtemény tulajdonképpen még ennél is átláthatóbb elv alapján készült: az szerepel benne, akivel a lap az *Olvassatok ELTE-seket!* sorozatuk számára interjút készített. (Önző magánvélemény, de szerintem sokan – például Bánkői Dorottya, Veréb Árnika és még néhányan – kimaradtak a megszólítottak közül.)

Az *Olvassatok ELTE-seket!* címre keresztelt antológia negyvenegy alkotó versét és prózáját mutatja be, két szerkesztői előszót követve. Blankó beköszönőjében – talán egyesek szerint

naivan – leszögezi, hogy az intézmény a „világot értő, társadalmi problémákra fogékony, művelt fiatalok” tucatjait bocsájtja a munkaerőpiacra, köztük számtalan hallgató választja az írás adta, cseppet sem biztos megélhetési lehetőséget. A kultúrarovatot vezető Seres, aki az év elejétől „dömpingszerű” módon készített egyazon kérdéscsomagból hol izgalmas, hol ingerszegény interjúkat az írással foglalkozó egyetemistákkal, személyesebb hangon szólal meg, alapvetően arról, milyen felemelő érzés a missziószerű vállalás teljesítése.

Mint írja, olyan szerzők szerepelnek a könyvben, akik nem pusztán önmagukat, hanem az alkotást is komolyan veszik. De álljunk csak meg egyetlen szóra! Éppen ez az, amibe a legnagyobb pontossággal a legnagyobb jóindulatú olvasók is beleköthetnek. Mert hiába érdekes és öblös a válogatás, több szerző felvonultatása esetében komoly aggályok merülnek fel, legalábbis bennem. Szerencsés elképzelés Fehér Renátó lírai alkotásaival indítani az antológiát, mert a kétkötetes költő itt másodközölt – *Holtidény*,

Harang és barikád, *Dix Café* és *Pompeji Szálló* című – versei profi munkák. Prózaírókra jellemző módon tud témát megjeleníteni. A verset nem a forma teszi, hanem az, hogy amit átadni kívánunk, azt nem pusztán leírjuk, hanem láttatjuk a költői eszközök sajátosságaival. Ezt jól tudhatja Fehér, hiszen a legutóbbi kötete címét viselő *Holtidény* úgy kalauzolja az olvasót az expliciten meg nem nevezett császári fürdőhely romjai közé, hogy az épületegyüttes bejárása során az egykor volt fényes komplexumot a hajdanán ott gyógyulók szervi bajaival köti össze. „Van-e szomorúbb egy elhagyatott novemberi fürdőhelynél valahol az isten háta mögött?” (13) – szegezi nekünk a kérdést a lírai én. (Más közléseknél a felütés kurziváltan még több jelentéssel telítettnek tűnik.) A felvetés jogos, a válasz magától értetődik. És maga a vers ebből az ötletből kibontva megy végig a létezés-elmulás, a békebeli szép világ és a minden értelemben elhanyagolt, funkciót vesztett jelenkor oppozícióin, a békebeli zsvajj-szürcsölés; a patina-hordalék ellen-tétpárok, a kipakolt primadonna

szókapcsolat ezt a hatást erősíti. „Ropog egy múzeum törmeléke” – állítja plasztikusan egy bizonyos szöveg helye a fürdőről, másutt „megroppant hátú vitrinek” emlékeztetnek a jégfuvallatszerű felismerésre. A *Harang és bari-kád* című vers alapján Dominique Venner francia történész halála mellett az európai kultúrkör vélt vagy valós elmúlását is felvázolhatjuk. Sokak számára nem feltétlenül tudott, hogy Venner volt az, aki öt évvel ezelőtt, hetvennyolc évesen a párizsi Notre Dame székesegyházban látványos külsőségek közepette követett el öngyilkosságot. A melegházasság ellen legélénkebben tüntető francia véleményformáló tettét a liberális értékek térnyerésének megállítása miatt hajtotta végre egy turisták által zsúfolásig töltött történelmi emlékhelyen. Fehér versének kiindulópontja tehát a háttértörténet miatt is izgalmas, de gondosan elképzelt metaforáival és a pontos dikcióval maradandóvá válik.

Pintér Kitti az *altus*, a *pompeii* és a *Catullus csókjaira* című verseiből kirajzolódó világában alapvető elem a személyesség. Nem csak

a kitapintás nélkül tetten érhető latin(os) műveltség, hanem a lelki állapotok tárgyi világ részévé szerveződése is nyilvánvaló. Az itt bemutatott verseiben alapvetően egy nagyon erősen koncentrált fogalmat, témát jár körbe, ez előnyére válik a szövegeknek. Gondolatritmusai, megmunkált képei különlegesen – utóbbihoz sorolható az a megkapóan szép trópus, amelyben emberi lélegzetvétel dallamára indul meg az autóforgalom a nagykörúton. A *pompeii* című mű szóválasztása jelzésértékű, nagyfokú szerzői tudatosságot sejtet. A *Catullus csókjaira* két sorral irányítja magára a figyelmet, ezek egyike rendhagyóan eredeti és szép költői affinitást láttat a háttérben (a tér mint valami, ami a csillagok köré görnyedhet), a másik bántó nyelvhelyességi hibát ad („...magányos erről beszélni...” [145]). Utóbbi azért is fájó pont, mert Pintér versei szerencsés módon lendülnek ki nyelviileg.

Az *Oda* című kötetével tavaly debütált Vajna Ádám lírája nélkülözi a lemondó alaptónust: versei sokszor szerepversként tűnnek fel (az okvetlenül látható,

hogy az alanyi költészet nem gyakorolt rá túlságosan jelentékeny hatást), és leginkább komolytalanok – általában a fajsúlyos, éppen emiatt a laikusok által köldöknézősnek nevezett irodalmi opuszok világában a szó emelkedettebb árnyalatát értve ez alatt. A *Júliám védőszentje* címével idézheti akár Balassi műzsját is (a szerző debütötete egyébként női nevek garmadáját kínálja fel), s egy másik ponton is kapcsolódhatna a végvári lírikus munkásságához, hiszen énekes-alkalmi jellege van. Ezt mutatja az is, hogy Vajna tudatosan rájátszik a dalszerúségre: hangjegyek jelölik egy bizonyos szöveghely kezdését és zárását. Ez a vers egyébként az egyik leglendületesebb lírai alkotás a kötetben, még akkor is, ha alapvetően nem akar túl sok mindent közölni, inkább csak egy körülírható érzést kíván átadni. Vas Máté verse, a *Kényszerpályán* üdítően játékos és jól megírt, bizonyos pontokon (plakát és magány, illetve az elkerülhetetlen végkifejtés) megfeleltethető Pilinszky János *Négysorosának*. „Minden éjjel tizenkét / angolnává hullok össze” (130). Erős így kezdeni egy

verset, mégsem öncélú, mert kitérővel haladva egy egészen megkapó történetet mesél el, amely mögött felsejlik a kilátástalanság érzete. A kilencmondatos „dráma” jelzői nem újszerűek, mégis roppant jól működnek; ennél fogva véletlenül sem érhetné a szenzációkeltés vádja – más, az ELTE-antológiában megszólaló költők műveivel ellentétben.

Bizonyos szerzők munkái kevésbé sikerültek, ahogyan arról az imént említést tettem. A legfőbb hiányosság éppen az, hogy a rossz költemények többsége nem rendelkezik sajátos vagy semmilyen költői látásmóddal. Például Maier Péter *Front* című szabadverse, amely a külvárosi létformát örökíti meg, nem tud túlmenni a partikulárison. „Most a szomszéd panel nyolcadikjáról ugrott ki valaki” (157) – közli a vers zárata, de a művet végérvényesen lezáró sor, a „Ma örömmel mosogatók” (157) teljesen idegen, ennél

fogva átkozottul nehezen értelmezhető. Nehéz mást gondolni, minthogy az odaszúrása mögötti egyedüli motiváció a meghökkenés lehet. (Egy másik szövege, az *Amikor 5-ig iszol, másnap órákat késhetsz* című vers már csak címe miatt is eklatáns példája lehetne a fűzfapoézisnak.) Seres Lili Hanna *Bent* című, világosan tagolt verse rövid sorokból áll – tiszta szavak, steril képek, pontosan közvetített gondolat. „Ha akkor ott bent / mégis megfojt / a köldökzsinór” (168) – ezzel a feltételes módú mondatral indul, és a hang közvetlensége a drámaivá tett téma ellenére is megmarad. Sajátos anyavers ez, amely olyan régi toposzból táplálkozik, amelyből kiindulva más lírikusok már jóval eredetibb módon írtak. Ugyanakkor az érzelmi-indulati kitörés, a szenvedélyes-indulatos felütés figyelemre méltó. Hegedüs Benjámin *Jutas Az ecetfa* című rövid, de tekintélyes tartalmi gazdagságú verse arra a tényre irányítja a figyelmet, hogy a művészetet mindig is foglalkoztatta az elmúlás gondolata, de a költő eredetisége itt abban rejlik, hogy a foltos leveleket növesztő fát

az elfeledett apa képével mossa össze. Habár műveiben az írás és valóság kapcsolata megtévesztő lehet, versei alapján Hegedüs vonzódik a tárgyilagos lírai hangzúhoz, mint alapálláshoz. A nem mindig helyes arányérzékkel megalkotott szövegekből határozottan kiderül az is, hogy az indokolt poétikai formákat tudatosan illeszti a művekbe, és számtalanszor dönt Petri Györgyhöz hasonlóan a trópusok – hol erőteljes, hol kevésbé látványos – redukálása mellett.

A kötet egyik gyenge pontja a hullámzó teljesítmény, de ez bajosan kérhető számon egy olyan antológián, amely „irodalom” hívószó alatt magába gyűjt szinte minden verset és prózát (igaz, inkább lírát), amelyet a legrégebb óta működő magyar egyetemen éppen most tanulók publikálási céllal írtak. Mindenesetre ezen az aránytalanságon jelentős mértékben változtatnak a Kovács Dominik és Kovács Viktor ikerpáros által jegyzett prózák. A *Mikor a pogácsa sem elég* címmel ellátott kisprózájuk örkenyi módon kanyarintja a groteszk történetet Födelevics Mártáról, az aggszúzról,

aki Dani bácsival, a fiatal magyar-történelem szakos tanárral áll össze egy kevésbé megszólalt élet reményében. Ezt az írást nem lehet jobbá tenni, és nem is kell: kellően feszes és eredeti ahhoz, hogy képes legyen magával ragadni az olvasót. A mese ártatlannak vélt műfajába csomagolt, Lucheni-féle megélesített-kihegyezett reszelőtör módjára kifent szatíra a mű egészét átjárja.

Az *Olvassatok ELTE-seket!* a néhány nem különösebben meggyőző szöveg ellenére fontos és irányadó gyűjtemény, már csak azért is, mert egy egész – pontosabban több – írógenerációt bemutat. Nincsen sok közös kapcsolódási pont az egyes lírai darabok között. Éppen az adja erejüket, hogy legtöbbjük személyes problémákat, nem közös ér-

dek mentén szerveződő globális, kollektív ügyeket visz színre. Úgy tartom, a vers valahol viszony az elődökhöz. Ez valamilyen módon megjelenik a sorok között, de ez az interpretáció legtöbb szintjén nem képes erre. Ugyancsak evidens, hogy a szabadvers nem csak széttördelt sorok összessége, hanem gyakorta a legképibben működő forma, ennél fogva „csak annak lehet bontania, akinek van mit bontani”, ahogyan Baranyi Ferenc Kossuth-díjas költő állítani szokta. Még sincsen így sok szöveg esetében. De az biztos, hogy olyan gyűjteményről van szó, amely a gyermekbetegségek ellenére – műnemtől függetlenül – több olyan művet vonultat fel, amelynél joggal érezhetjük azt, hogy a szerző eszközei már vagy hamarosan készen állnak.

Navarrai Mészáros Márton

„mennyivel rétegzettebb a valóság, mint a történelmi hiedelmeink”

Zoltán Gábor: *Szomszéd. Orgia előtt és után*, Kalligram, 2018

„Lehet, nem csak a meghitt dolgoktól lesz valaki otthon valahol. Attól is, hogy tudja, mi bujkál az ismerős házak réseiben. Lehet, hogy attól igazán.” (51)

Zoltán Gábor „a megírhatatlanságnak a rabja” – fogalmazott előző kötete, az *Orgia* kapcsán Rác Péter (ÉS-KVARTETT: Zoltán Gábor: *Orgia* című regényéről. In: ÉS, KÖNYVKRITIKA, LX. évfolyam, 44. szám, 2016. november 4.), utalva a társadalmilag alig feldolgozott, ki- és elbeszélhetetlen nyilas rémuralom korszakának (a XII. kerület nyilas mozgalmának tettei) szépirodalmi műben való ábrázolásának intenciójára. Az idézett mondatot a két évvel később megjelenő *Szomszédra* is érvényesnek tartom, melyben mégis megvalósult egy korábbi, még az *Orgia* előzményeként készülő esszéregény terve (Véresmajor címen kezdte írni a szerző, de be-

fejezetlen maradt). A kötet ismét a megíratlan és a szinte megírhatatlan mégis megírását tűzi ki célul: magyarázatot keres az *Orgiában* is ábrázoltakra, a megért-hetetlen megértése mozgatja.

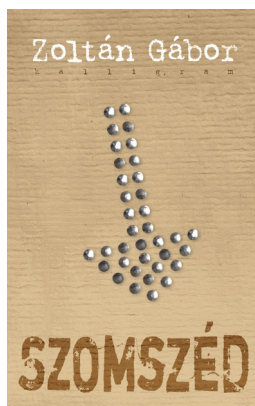
Hogyan lehetséges, hogy a megalázó kínzásoknak, kivégzéseknek ez a könyörtelensége valóban megtörténhetett? Különösen nehezen feldolgozhatók és traumatizáló hatásúak a történelem azon fejezetei, „[a]mikor nem távoli tájakon összerántott, más- és másféle uniformisba bújtatott [...] hadak csapnak össze, hanem szomszéd a szomszédal” (184). Természetesen a *Szomszéd* sem szolgálhat minderre egyértelmű magyarázattal. Ugyanakkor elgon-

dolkodtatók szociológiai, pszichológiai, történelmi, irodalmi megközelítései, többek között Canetti, Freud, Gartner vagy Márai nyomán például az ösztön-követelések és az erkölcsi én igényei közötti ellentétek hiánya, a megosztott felelősség tömeg és hatalom relációjában, a kultúra elnyomásától való megszabadulás vagy a félelemérzet csökkenése, mely mind-mind egy-egy összetevő lehetett.

Felmerül a nemzet felelőségének, a székelyeknek, illetve a társadalom fogalmának a kérdése is: milyen a magyar társadalom igazi arca? „Hol lehet benne a helye olyan valakinek, aki társadalmon kívüli, pontosabban egy nem létező társadalom helyét kitöltő áltársadalom roncsaiba gabalyodva vergődik” (Zoltán Gábor: *Egy regény következményei.*, In: *ÉS, FEUILLETON*, LXI. évfolyam, 16. szám, 2017. április 21.) Kulcsfontosságú a hely meghatározása nemcsak a konstruált közösségi, hanem a konkrét térbeli, a makro- és mikroközegben is. A városban, a kerületben, az adott helyrajzi szám alatt, melyhez (kiváltképp ha a terület több része, olykor más néven ugyan, de átépítés nélkül fennma-

radt) elválaszthatatlanul kapcsolódik a múlt, a történetek, a saját történet – vagy annak hiátusa: „A történetek hiánya – és persze a rokonok seregének hiánya, az ő történetük hiánya – az, ami fojtogatóan nehezedik az emberre.” (Zoltán Gábor: *Egy regény következményei.*, In: *ÉS, FEUILLETON*, LXI. évfolyam, 16. szám, 2017. április 21.) „Mert akkor még úgy képzeltem, elég lesz átsuhannom a már feldolgozott ismeretekre, hogy eljussak a saját történetemhez. [...] [H]amar kiderült, hogy nincs még leírva, amit leírtak vélttem, és hogy amíg nincs, nem is juthatok el a célomhoz.” (42)

Ez a személyes történet tehát elválaszthatatlanul összefonódik az ország olyan, majdhogynem feldolgozatlan, jelenünkhöz viszonylag közeli korszakával, melyet elhallgatások, traumák, tabuk terhelnek – így válik az *Orgia* és a *Szomszéd* is ennek a hiányzó saját és közösségi történetnek

a megalkotási kísérletévé, hiánypótló alkotássá, nemzeti üggyé.

A kutatás, a műltfeldolgozás módja és folyamata a kötet egyik legizgalmasabb alkotóeleme. Ahogy az irodalomról is hálózatosan gondolkodik a kötet írója, úgy a történelemmel kapcsolatban is szélesebb kontextusban: milyen fogalom mihez, ki kihez kapcsolódik, és hogyan. A több kritikai elemzésben is kifogásolt aktuálpolitikai megjegyzések, kiszólások olykor valóban túl egyértelműnek, megfáradtnak tetszenek, ugyanakkor említésük elkerülhetetlen, ha az írói szándék része az is, hogy a múlt maradványait, hatását, esetleg a megismétlődésétől való félelmet, vélt vagy valós jeleit a jelenben felmutassa. A múlt feltáráshoz, elemzéséhez, ahhoz, hogy a történelmi hűség megközelíthetővé válhasson, a vizsgálódásnak reflektálnia kell az időszak jelennel való kapcsolatára, a különböző jelenségek megítélésének változására, hogy a hamisítások, igaztalan állítások felismerhetővé váljanak. A kötet több, korábban rögzült vélekedést cáfol ily módon, mint például a nyilas eszmékkel szimpati-

záló értelmiségiek érintettségét, a nyilas mozgalom összetételét, társadalmi helyzetét, szerveződési formáját vagy tagjainak foglalkozását, korát tekintve. Mindehhez számos forrás széles körű feldolgozása szükséges, történelmi munkák, jegyzőkönyvek, peranyagok, levelek, írott és szóbeli visszaemlékezések bevonása és ezek kontextualizálása.

Mindezek mellett is felmerül a kérdés a történelmi tény rekonstruálhatóságára vonatkozóan, mely dilemmával a szerző maga is szembesült a *Sárga könyv. Adatok a magyar zsidóság háborús szenvedéseiből 1941-1945* (43) tanulmányozásakor: mi az, ami hivatalos dokumentumokkal valóban alátámasztható, és mi „az írói fantázia terméke?” (43) Mi olvasható ki a fennmaradt iratokból, visszaemlékezésekből? „Az események nem nyersanyagok, amelyekből egy elbeszélés létrejön, inkább egy elbeszélésből absztrahálódhatnak [...] Olyan múltbeli tények viszont előfordulhatnak, melyeket az elbeszélő forma kontextusában még nem írtak le. Úgy látszik, az elbeszélő történetek magukhoz vonzhatnak még le nem írt múltbeli tényeket,

más, még ismertté nem vált elbeszéléseket is.” (300)

Ezeknek az előbbi, Louis O. Minkétől idézett tényeknek hosszú évekig tartó kutatásához, műbe rendezéséhez, esetek névvel együtt történő szerepeltetéséhez mindenképpen bátorság és erős elhivatottságtudat szükséges. Ahogy a személyes érintettség ellenére is a történetek külsőbb, objektívabb nézőpontból való látásához, láttatásához is: „engem inkább az esetek megismerése hajt, mint megítélése.” (48) Ez az írói hozzáállás a megelőző regényben, az *Orgiában*, a szépirodalom fikcionalizált világában mintha jobban megvalósult volna, mint az író szemléletét, a kutatott anyag által kiváltott gondolatait, érzéseit és azok alakulását markánsabban magában foglaló esszékötetben. A közösségbe való tartozás és kívülállás ellentétes érzéseinek, a személyes és nemzeti traumával való szembenézésnek, valamint az ahhoz való viszonyinak a meghatározásához a saját nézőpont is a vizsgálat tárgyává válik: „A nézőpontom maga lett a vizsgálatom tárgya. Ahonnan vizsgálódom, oda szeretnék belátni.” (80) A megis-

merés és a történelmi hűségre való törekvés vágyának eredményeként valóban széleskörű, alapos, bizonyos szempontokat cáfoló, újakat is felvető, releváns kutatás jött létre, melyben azonban, esszékötetről is lévén szó, nem lehet kiküszöbölni a véleményformálás szubjektív szűrőjét, vagy olykor a megítélést sem.

A *Szomszéd*ban nemcsak az esszé műfaji sajátosságai ismerhetők fel. Egy-egy helyen fikciós részekre vagy T/1 személyre vált át a szöveg, melybe itt-ott beékelődik egy-egy rajzolt térkép és lapszéli kiemelés, címke, mely utóbb segíthet a visszakeresésben, tematikai eligazodásban is.

A szerző óriási tudásanyagot mozgat és dolgoz fel a könyvben, és rengeteg ember sorsát tárja elénk nemcsak az áldozatok, hanem a nyilasok részéről is. Több *Orgiabeli*, valós nevén szerepeltetett alak, például Megadja Ferenc vagy Kun András páter ismét megjelenik a kötet lapjain, mintegy kiegészítve a korábbi kötetben róluk olvasottakat. Jelen keretben felsorolni sem lehet a sok gondolkodó, író, művész nevét, akik esetében szintén

újabb információval, gondolkodnivalóval lát el bennünket a könyv például Babits Mihállyal, Erdélyi Józseffel, Németh Lászlóval, Feenyő Miksával, Sztéhlo Gáborral, Göncz Árpáddal, de Pauer Gyulával vagy Can Togayjal is.

Mindkét kötet szintén nagy vállalkozása a nyelv rekonstrukciója, mely például a korabeli, nyilas csoportok által használt terminológia és kifejezések esetében is megvalósul. „A kiművelt, megmunkált nyelv a lényegét elfedi, elhazudja. Mindenekelőtt azt a nyelvet fedti el, amit az emberek használnak. Aki a nyelvüket hazudja el, az az egész létezésüket hazudja el.” (337)

Ugyanígy probléma az elhallgatás, mely a traumák feloldatlanságához és azok továbbadásához vezet. A szerző családi életéből vett példák is mutatják, hogy az elődök feldolgozatlan élményei hogyan munkálnak tovább sokszor tudattalanul is a leszármazottakban. Nem tolakodóan, inkább a háttérben, lassan rajzolódik ki a szerző személyes és családtörténete is. Egyik hozzátartozója mint

egy a megannyi áldozat közül kerül említésre, mely megoldás hangsúlyozza a közösségvállalást, a többi áldozat hozzátartozóival való szolidaritás fontosságát, ami nem kizárólag csak a zsidóságra vonatkozik, a nyilasok vérszomjának ugyanúgy könnyen áldozatul eshettek például a katonai szolgálat elől menekvők vagy az őket segítőik, mint a szomszéd, vagy bárki az ismerősök közül.

Kafka egyik levelében a következő kérdést tette fel az olvasásra érdemes művekkel kapcsolatban: „Azt hiszem, csak olyan könyvet szabad olvasnunk, amelyek mardosnak és furdalnak. Ha az olvasott könyv nem szól egy jót a fejünkre, hogy ébredjünk, minek azt akkor egyáltalán kézbe venni?” (Franz Kafka levele Oskar Pollakhoz, 1904. jan. 27. <http://mek.oszk.hu/00400/00417/html/01.htm>) Zoltán Gábor *Szomszéd* című kötetét mindenképp érdemes, és olvasása után egy biztos: „semmi, amit vizsgálat tárgyává teszünk, nem marad meg annak, aminek a vizsgálat nélkül maradhatott volna.” (81)

Takács Tímea

Mélyvíz

Izsó Zita: *Éjszakai földet érés*, Budapest, Scolar, 2018

A költő harmadik verseskönyve ugyanazokat a témákat járja körül, mint az ezt megelőzők. Az érdeklődés centrumában továbbra is a modern ember traumáinak költői érzékenységű felfejtése, szétszalazása, valamint azok archaikus mitológiai és valási nézetrendszerekkel nyelvi kontamináció révén való ütköztetése áll. Nézetem szerint főlősleges lenne valamiféle új koncepciót számon kérni ezen a költészeten, ehelyett inkább érdemes ismét alámerülni az Izsó-költészet pszichológiai és hangulati mélységeibe, és megvizsgálni azt, hogy mennyire sikeres a költői kivitelezés, valamint hogy ez a jellegzetes költői univerzum ezúttal milyen résztémákat és nyelvi modalitásokat tüntet ki.

Már a kötetborító is jelzi, hogy az eddigi versvilág bővítéséről van szó: az első kötet vízben elmerülő női alakja s a *Színről színre* úszó jégtáblái után hiába kerülünk ki az ürbe, *Az utolsó*

című költeményben megjelenő háromszívű polip „oda is követ minket”. Mintha csak azt akarná jelezni az új kötet, hogy továbbra is a víz motívuma a leghangsúlyosabb ebben a poétikában.

A kötet anyaga négy versciklusra lett felosztva. A cikluscímeket összeolvasva egy repülési út jelenik meg előttünk, a nyelvi jelölés azonban nem a horizontális, hanem a vertikális irányra koncentrál, a magasság szintjei kerülnek középpontba (*Földközeli magasság, Utazómagasság, Zuhánórepülés, Éjszakai földet érés*). A borító képét, a csillagvilágot és a polipot könnyen beilleszthetjük ebbe a képzelt útba: csupán rövid időre hagyjuk el a bolygó terét, hogy aztán visszatérjünk – ezek a paratextusok azt a versekre jellemző tulajdonságot mutatják fel, hogy a költemények terei, a díszletek akármennyire is álomszerűnek és elrugaszkodottnak hatnak sokszor, mégis mindig valami kutató józanság és a humánusot

előtérbe állító szemléletmód érvényesül a lírai én beszédében. Minden vers valamilyen törékeny emberi szituáció megérezkítésére koncentrál, legyen az egy elvesztett hozzátartozó feletti gyász, egy háborús áldozat traumája vagy egy abortusz emléke.

Az első ciklus teljesen a háború áldozatainak traumatikus élményeit járja körül, a többi ciklusról nem mondható el, hogy ennyire szigorúan kötődne egy témához. Ahogy arra már korábban utaltam, a vallásos nyelvhasználat modern köntösben, parafrázisok formájában való felbukkanása meghatározó a könyvben. Ebben a ciklusban kiemelt jelentősége van a fohásznak, az imának, de minden esetben a specifikus helyzethez igazítva hangzanak el a könyörgő szavak, ami felhívja a figyelmet a hagyományos, megcsontosodott vallási formákból való kimozdulás szükségességére (pl. „Uram, add, hogy ma is rossz idő legyen, / ma is rejtse köd az ostromlott város sebeit, / a falakból kilógó vezetékek ne / emlékeztessenek minket / gazdagon termő indás növényeinkre, / amiket kimosott az eső” stb., *Ima az*

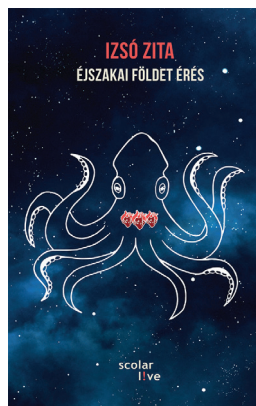
ostromlott városért). Olykor kissé perlekedő, élcelődő hangvételen történik meg a mindenható megszólítása, becsomagolva egy álnaiv, gyermeki megszólalásba, nyilvánvalóan az erőszaktevés elfogadhatatlanságának felpanaszolásaként: „De talán azért nem tudsz beszélni, / mert nem a tenyereden, / hanem a szádban hordasz minket, uram, / mint ivadékaikat a bölcsőszájú halak. / Kirángatnak a kertbe, szétfeszítik a lábamat. / Hóval tömik be a szám, mert zavarja őket / az a furcsa, elnyújtott, magas sikítás” (*Ivadékaikat a bölcsőszájú halak*). Az első ciklusból az eddigi példák mellé a *Csúcsdész* című szöveget emelem ki, mert meg tudja mutatni, hogy a kötet hogyan bánik a különféle kulturális kódokkal: „A befogadóállomáson nem hitték el, / hogy nem az almákat akartuk ellopni a fáról, / csak a csúcsdészt, az ágak fölött lebegő napot. / Hallgatásunkat beismerésnek vélték, / pedig csak védekezni akartunk a valóságnál / hihetőbb hazugsággal, / de a szavak összeragasztották a fogainkat, / mint a törökméz. / Az is ellenünk szólt, hogy elfutottunk. / Nem tudtuk,

/ hogy a helyiek csak meg akartak ijeszteni, / nem utánunk, hanem a levegőbe lőttek. / Az egyikük röhögve kiabálta a másiknak: / „Vigyázz, nehogy eltalálj egy angyalt!” // Az persze senkit sem érdekelt, / hogy a termés később kárba ment, / mert az almákat senki sem szedte le. / A fák közelében találtak egy angyalt. / Csupa lyuk volt a szíve. / Ki tudja, miért pont ebbe halt bele.”

Mint látható, a kényes emberi helyzet a kulturális különbségek-ből fakad, de a vers nem csupán ezt jeleníti meg, hanem egyúttal egy olyan költői játék bontakozik ki a hagyományos szimbólumokkal, mint az alma vagy az angyal figurája, ami ezeket az adott világban jelenlévőként, a kultúra szerves részeként, nem pedig egy letűnt kor kellékeinek titulálja. Ugyanakkor nem úgy kell elképzelni a kötet versgyűjteményét, mint ami egy sajátos, külön világot próbál felépíteni, még akkor sem, hogyha vannak olyan darabok a korpuszban, amelyek tovább mennek a műfaji kódokkal vagy mitologikus figurákkal való játékban a szokásosnál. A *Bontás* című költeményben például a beszélő

nagyon természetesként kezeli az angyal alakjának világban létét, a madárfiókéval teszi egyenrangúvá: „Ha madárfiókát látunk a földön, / nem nyúlunk hozzá, / és akkor sem, / ha fejletlen, átlátszó bőrű angyalt találunk, / nem fogdossuk össze, / mert ha megérzi rajta a szagunkat az isten, / nem fogja visszafogadni, / és le kell élnie itt egy egész életet. // Láthatja, egy beteg gyerekek ugyanaz a helyzet”. A már citált *Az utolsó* című mű pedig az elpusztult élővilág díszleteit építi fel, de ezek a költői megoldások nem válnak egyeduralmukodóvá: „Nem mondjuk el neki, / hogy odakint nemhogy polipok, / már más állatok sincsenek, / de mint a bogarak, koppannak az ablaküvegen / nekünk szánt szavai.”

Ezek a néhol a realiztikus versterektől eltérő környezetek (hogy még egy példát említsek, a *Magánzárka* című vers városszéli üvegbörtönébe „zárják

be magukat azok, / akik sosem tudnak maguknak megbocsátani”) véleményem szerint pozitívan hatnak a kötet olvasása során, mivel a váratlanságukkal heterogénebbé, színesebbé teszik az egyébként egységes színvonalú megszólalást. Ahogy azt már korábban szóba hoztam, az emberi kapcsolatok állnak az érdeklődés homlokterében, mindig valamilyen határhelyzet vagy nehezen kezelhető másság az, ami a versek voltaképpeni tárgyát alkotja. A *Darázsfészkekben* egy gyermeki hang beszéde keveredik a lódarázs faji jellemzőinek szakszerű leírásával, a versbeszéd egymásra mintázza és egyben kifigurázza a család elfojtásait és egymás közti bűneiket: „A lódarázsak lárvái tavasszal bábozódnak, / kolóniájuk a nyár folyamán növekszik. / Anya júliusban jelentette be, hogy elköltözik. / Sok mindent elvitt, / de a nászajándékba kapott ormótlan vázáit itt / hagyta / azokba suttogtam bele, mennyire gyűlölöm.” Az *utolsó áldozatban* vélhetően egy rokant hozzátartozóinak beszédét halljuk: „Elfordítjuk a fejünket, ha meglátjuk, / hogy az anyja

kitolja a napra, / mert tudjuk, a mi bűneink miatt lett ilyen, / a mi zárt ajtók mögött elszuttogott titkaink / miatt nem hall, / és a mi bűnös menekülésünk / miatt nem tud lábra állni.” Általában valamilyen apró tárgy vagy elsöre jelentéktelennek tűnő mozzanat hordozza a versekben a pszichés problémát, ami nem neveződik meg, csak a helyettesítőkön keresztül. Ez a poétikai megoldás is erénye a kötetnek. Ebből a szempontból a meddőségre utaló költeményeket tartom kiemelkedőnek, például: „Talán ezúttal megmarad, ismételteted. / Szavaid olyanok, / mint a földrengésveszélyes területre épített / templomok” (*Kőzivatár*).

Kifejezetten jónak találtam a verscsokor azon vonását, hogy a megszólaló végigjárja a retorikai pozíciók egész skáláját. Úgy vélem, hogy ennek a változatosságnak a révén a kötet ráirányítja az olvasó figyelmét a versekben megjelenő problémákra, különös emberi szituációkra, mintha mindegyik egy apró esettanulmány lenne; ahelyett, hogy az alanyi költészet benyomását keltené. Negatívumként értékeltem viszont a hason-

latok túlhasználatát, a könyv végére már eléggé kiszámíthatóvá válik ez a nyelvi szerkesztésmód, főleg azzal a tulajdonsággal párhuzamosan, hogy számos esetben elválnak az, amit a vers realitásként tételez és az azt mintegy poétikusabb szférába emelő hasonlat. Emellett még kissé furcsa volt A második halál rímelése, ami anynyira nem jellemző a kötet többi szövegére, hogy egyedüli megoldásként megtöri a kötetkoncepti-

ót, s úgy hat, mintha csak véletlen költői rátalálás lenne, mivel a versen belül csupán három alkalommal csengenek össze a sorvégek, a többi sor a szokásos mintát követi: „A fa már öreg, / egy ideje nem nő tovább. / A törzsét két kézzel át lehet érni, / mint egy fiatal lány derekát. // Minden évben a születésnapján / letört egy kicsit vastagabb ágat, / és faragott belőle egy arcot, / ami pont úgy nézett ki, mint ő”.

Semság Tibor

E számunk szerzői

Bezsényi Tamás (1988) író, doktorandusz (ELTE ÁJK), Budapest • **Evellei Kata** (1988) költő, kritikus, legutóbbi kötete: Álombunker (Prae.hu, 2013) • **G. István László** (1972) József Attila-díjas költő, műfordító, tanár, legutóbbi kötete: Nem követtem el (Magvető, 2017) • **G. Szabó Sarolta** (1992) kulturális újságíró, irodalomszervező, kritikus, egyetemi hallgató (ELTE BTK), Budapest • **Kerber Balázs** (1990) költő, műfordító, az ELTE olasz doktori programjának hallgatója, legutóbbi kötete: Alszom rendszertelenül (JAK–Prae.hu, 2014) • **Navarrai Mészáros Márton** (1995) kulturális újságíró, szerkesztő, egyetemi hallgató (ELTE BTK), Budapest • **Nádasdy Ádám** (1947) költő, író, műfordító, nyelvész, egyetemi tanár, legutóbbi kötete: Nyírj a hajamba (Magvető, 2017), Budapest • **Nagy Márta Júlia** (1982) költő, legutóbbi kötete: Ophélie a kádban (JAK–Prae.hu, 2014), Debrecen–Budapest • **Schuller Judit Flóra** (1991) képzőművész, Budapest • **Semság Tibor** (1987) kritikus, doktorandusz (ELTE BTK), Budapest • **Szlukovényi Katalin** (1977) irodalmár • **Szöllőssy Balázs** (1981) költő, szerkesztő, legutóbbi kötete: A szabadság két jelentése (2010, FISz) • **Takács Tímea** (1986) kritikus, tanár, doktorandusz (ELTE BTK), Budapest • **Tandori Dezső** (1938–2019) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas és József Attila-díjas magyar költő, író, műfordító • **Tarcsay Zoltán** (1987) költő, műfordító, migráns, legutóbbi kötete (fordítóként): Norman Jope: Gólyák és rétesek (FISz–Apokrif, 2018), Budapest–Bristol • **Vági János** (1978) építész, író, Budapest • **veress dani** (1988) doktorjelölt (ELTE BTK, EHESS), az Apokrif szerkesztője, Debrecen • **Vörös István** (1964) költő, író, egyetemi docens, legutóbbi könyve: Thomas Mann kabátja (Noran Libro, 2017), Budapest

ISSN 2060-3207

19001

9 772060 320701

Ára: 350 Ft

